

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ
НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ ҲАРБИЙ КАФЕДРАСИ

«Ҳимояга руҳсат этилсин»
Ҳарбий кафедра бошлиг`и
подполковник._____Л.Давиров
«_____»_____2017 йил.

5111500 – «Чақириққача ҳарбий та`лим» та`лим йўналиши
4- курс 403 гурӯҳ талабаси
ТЎЛАЕВ Охунжон Нишонбой ўғлининг

“ДАВЛАТНИНГ МИЛЛИЙ ХАВФСИЗЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШДА ҚУРОЛЛИЙ КУЧЛАРНИНГ ТУТГАН
ЎРНИ” МАВЗУСИДА ЁЗИЛГАН БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ
ИШИ

Бажарди: _____ таълим йўналиши
битириувчи 4 курс талабаси Тулаев О.

Илмий раҳбар: подполковник
_____ Дурменов Ш.Н.

Битириув малакавий иши кафедрадан дастлабки ҳимоядан ўтди.
_____ сонли баённомаси «_____»_____ 2017 йил

Тошкент–2017

М У Н Д А Р И Ж А

КИРИШ.	
I-БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МУДОФАА ТИЗИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА УНИНГ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ.	
1.1 Ўзбекистон Республикаси мудофаа қобилиятининг шакллантириш асослари.	
1.2. Ўзбекистон Республикаси мудофаа тизимида Қуролли Кучлар, давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилот ва фуқароларнинг мудофаани таъминлашдаги иштироки.	
II-БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МУДОФАА ТИЗИМИНИНГ МУСТАҲКАМЛАНИШ ОМИЛЛАРИ.	
2.1. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг юксак жангаворлик қобилияти, ҳарбий-техникавий ва илмий куч-кудратининг ривожлантириш масалалари.	
2.2. Мудофаа тизимини мустаҳкамлашда кучли ижтимоий ҳимоя ва имтиёзлар.	
2.3 Ўзбекистон Республикаси мудофаа салоҳиятида ҳарбий билим муасасаларининг урни.	
ХУЛОСА ВА ТАВСИЯЛАР	
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.	
ИЛОВАЛАР.	

КИРИШ

Мавзунинг долзарбилиги. XXI аср бўсағасида жаҳон тараққиётининг мазмуни тубдан ўзгарди. XX асрнинг 40-йилларидан – 90 ийлларигача бўлган давр оралиғида бир-бирига қарама-қарши бўлган икки ижтимоий–сиёсий тузум, икки ҳарбий–сиёсий блок мавжуд эди. Дунёнинг тинчлиги вахавфсизлик тизими шу икки давлатнинг, блокнинг ўзаро мухолифлик мувозанатига асосланган эди. Дунёда “совуқ уруш” сиёсати хукмронликкilarди. Бутун инсоният ядро уруши хавфи остида яшарди. XX асрнинг 90-йилларига келиб социалистик тузум пароканда бўлди.

Дунёда янги мустақил давлатлар вужудга келди. Биргина собиқ Иттифоқнинг парчаланиши натижасида 15 та давлат, шу жумладан, Ўзбекистон ўз мустақиллигига эга бўлди. Халқаро вазиятда туб ўзгаришлар содир бўлсада, “совуқ уруш” сиёсати барҳам топган бўлса ҳам, дунё ҳамон мўрт, мураккаб ва муаммоли бўлиб, турибди. Дунё тинчлигига таҳдид соловчи хавф-хатарлар, зиддиятлар сақланиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов ўзининг “Ўзбекистон XX аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тарққиёт кафолатлари” асарида таъкидлаганидек: “Хозирги шароитда, умумий хавфсизликни таъминлаш ва мувозанатга эришиш манфаатлари нуқтаи назаридан, янги мустақил давлатларнинг хавфсизлиги ва барқарор ривожланиш муаммолари улкан аҳамият касб этмоқда”¹.

Халқаро вазиятнинг қалтислиги биринчидан, бир қатор минтақаларда, ҳатто бир мамлакат фуқаролари ўртасида миллий–этник ва диний низолар келиб чиқиб можораларга, қонли урушларга айланиб кетмоқда. Бунга мисол

қилиб, XX асрнинг охирги ўн йиллигига Тожикистон ва Шарқий Европа давлатларида, сўнги уч йил ичида Ливия, Сурия, Миср, Тунис, Қирғизистон

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тарққиёт кафолатлари. Т.: “Ўзбекистон”, 1997 й, 6-б.

каби давлатларда юз берган ва бўлаётган воқеаларни келтиришимиз мумкин.

Минтақавий мажораларнинг хавфли тус олганлигини қуидаги рақамларҳам кўрсатиб турибди: ҳозирги пайтда бутун дунёда қарийб 50 миллиондан ортиқ қочоқ бор. 1996 йилда бошқа мамлакатларда бошпана топган 13 миллион киши рўйхатга олинган: фуқаролар уруши туфайли 30 миллионга яқин одам ўз яшайдиган жойларни ташлаб бошқа мамлакатларга қочоқ сифатида кетишга мажбур бўлган².

Иккинчидан, умумий минтақавий ва миллий хавфсизликка диний экстремизм ва фундаментализм ҳам таҳдид солмоқда.

Учинчидан, айрим давлатлардаги муайян сиёсий кучлар томонидан юритилаётган сиёsat натижасида давлатлараро ва элатлараро қарама-қаршилик, мажоралар келиб чиқмоқда. Шундай мураккаб вазиятда Ўзбекистон ўз мустақиллигининг дастлабки кунлариданоқ Миллий хавфсизликни таъминлаш мамлакат худудий яхлитлигини сақлаш, давлат суверенитетини ҳимоя қилишвазифасига аълоҳида эътибор қаратди.

Миллий хавфсизликни таъминлаш, давлат суверенитетини ҳимоя қилиш мудофаа қобилиятининг мустаҳкамлигига боғлиқ. Ўзбекистон ўз мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаш ва унинг ҳуқуқий асосларини яратиш борасида бир қатор ислоҳатларни амалга оширди.

Бу соҳада Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 3 июлдаги IX сессиясида “Мудофаа тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди. Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа тўғрисида”ги қонуни мамлакат мудофааси борасидаги муҳим ҳужжатлардан бири бўлди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2001 йил 11 майдаги иккинчи чақириқ

V

сессиясида “Мудофаа тўғрисида”ги қонун янги таҳrirда қабул қилинди. Ушбу Қонунининг 2-моддасида “... мудофаа деганда Ўзбекистон

² Жўраев Н., Файзулаев Т. Ўзбекистоннинг янги тарихи. -Т.:“Шарқ”, 1998.- 280 - б.

Республикасининг суверенитети, худудий яхлитлигини, аҳолининг тинч ҳаёти ва хавфсизлигини ҳимоя қилишни таъминлашнинг сиёсий, иқтисодий, ҳарбий, ижтимоий-хуқуқий, ахборот, ташкилий ва бошқа тадбирлари мажмуи тушунилади”³- деб белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа тўғрисида”ги Қонунига асосан Куролли Кучлар урушлар ва қуролли можароларни қайтариш ҳамда олдини олиш, Ўзбекистон Республикасининг миллий манфаатларини, суверенитети, худудий яхлитлигини ҳамда аҳолининг тинч ҳаётини ҳимоя қилиш учун давлат томонидан ташкил этилган ва сақлаб турилган ҳарбий бирлашмалар, қўшилмалар ва қисмларни, шунингдек, бошқа ҳарбий тузулмаларни ўз ичига олиши белгилаб қўйилди.

Республика мустақиллиги шароитида миллий ғоя, маънавий-маърифий, тарихий билимлар асосида таълим - тарбияни ташкил этиш мазмунини тубдан янгилаш зарурати юзага келди. Ушбу заруратни ижобий равишда ҳал этиш оила-таълим муассасалари - жамоатчилик - давлат - жамият бешлигини яратиш асосида амалга оширилади. Ёшларга мамлакат Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши ҳақида назарий хуқуқий билимларни бериш, уларда ватанпарварлик ўз юртига муҳаббат ҳамда тарихий хотира асосида кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш юксак ватанпарварлик тарбиясини шакллантириш масалалари мазкур йўналиш доирасида ўз ечимини кутаётган муаммолардан биридир.

Ўзбекистонда инсонпарвар ҳуқуқий демократик жамият қуриш йўлида фуқароларни, шу жумладан ёшларни юксак ватанпарварлик рухида тарбиялаш бугунги куннинг долзарб масаласи, бош шиорига айланди. Ўзбекистон

Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши борасида кейинги вақтда олиб борилаётган ишларнинг ўқув дарслик ва адабиётларда акс этиши

---

³ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1992 й., 10-сон

ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашдаги муҳим аҳамиятга эгалиги ушбу мавзунинг долзарблигини белгилаб беради.

Мавзунинг ўрганилиш даражаси. Бугунги қунга қадар тарих, маънавият асослари, миллий ғоя асосий тушунча ва тамойиллар фанлари соҳаларида Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланишининг илмий педагогик асосларини яратишга жиддий қўл урилмаган, ўқувчилар ўртасида мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши ҳақидаги билимларни тарғиб этувчи мукаммал ўқув дарслик яратилмаган.

Лекин адабиётлар таҳлили шуни қўрсатадики Ўзбекистон Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши масалалари республикамизда чоп этилган ўқув қўлланма ва дарсликларда қисман ёритилган. Ушбу холатлар “Ўзбекистон Республикасида Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши мавзусининг ўқув қўлланма ва дарсликларда акс этиши” деб номланган битирув малакавий ишини танлашга асос бўлди.

Битирув малакавий ишининг мақсад ва вазифалари. Ўзбекистон Республикасида мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланишини илмий тадқиқ этиш ва ушбумавзунинг умумий ўрта таълим мактаблари ва академик лицей ҳамда касб-хунар коллежлари ўқув қўлланма ва дарсликларида акс этиши мазмuni ва шакл методларини танқидий ўрганиб чиқиш. Юқорида қўйилган мақсаддан келибчиқиб қўйидаги вазифалар қўйилди:

1. Мавзуга доир тушунчаларнинг мазмун моҳиятини илмий ўрганиб чиқиш;
2. Ўзбекистон Республикасида Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши тарихини ўрганиш;
3. Ўзбекистон Республикаси мудофаасини ташкил этишда Қуролли Кучлар, Давлат органлар, корхоналар, муассасалар, ташкилот ва фуқароларнинг мудофаани таъминлашдаги иштирокини ўрганиш;

4. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг юксак жангаворлик қобилияти, ҳарбий-техникавий ва илмий куч-қудратининг ривожлантирилишини таҳлид этиш;

5. Мудофаа тизимини мустаҳкамлашда кучли ижтимоий ҳимоя ва имтиёзлар берилишининг аҳамиятини ёритиш;

6. Мавзунинг технологик харитаси ва таълим технологияларини ишлаб чиқиш;

7. Илғор педагогик технологиялар асосида ўрганишни ташкил этиш илмий хулоса ва тавсияларни бериш.

Қиёсий таҳлили. Бугунги кунда Қуролли Кучларни ислоҳ қилиш ва модернизациялашни аввало қуролли кураш стратегияси ва тактикасии янада такомиллаштириш, Maxsus операцияларни амалга ошириш, Террорчиликка қарши курашиш бўлинмалари, шунингдек, взвод каби етакчи, асосий умумқўшин тактик бўлинмаларининг ролини кучайтириш, уларнинг эҳтимол тутилган душман ва босқинчи тўдаларга қарши турли операцияларни ўтказиш бўйича қўйилган вазифаларни ҳал қилишдаги самарадорлигини ошириш масалаларини янада чуқурлаштиришга йўналтирилган мудофаа қурилишининг янги босқичга келтирилиши.

«Жорий йилнинг февраль ойида мазкур рейтингда мамлакатимиз армияси 54-ўринда қайд этилган эди. Янгиланган рейтингга кўра, 5 погонага кўтарилиди.

Рейтингга кўра, Ўзбекистон армияси Марказий Осиёда энг кучли деб топилган. Рўйхатда Қозогистон 53-ўринда, Қирғизистон 110-ўринда, Тоҷикистон 112-ўринда, Туркменистон эса 86-ўринда қайд этилган.

Дунёning энг қудратли армиялари рейтингида кучли учликка АҚШ, Россия, Хитой киритилган. Ундан кейинги ўринларни Ҳиндистон, Франция, Буюк Британия, Япония, Туркия, Германия ва Италия эгаллаган.

Нашрнинг маълумотларига кўра, Ўзбекистон 420 танк, 166 самолёт, 715 ҳарбий машина ва аскарлар ҳамда бошқа техникаларга эга»⁴.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги. Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси фанида Дарсларда интерфаол технологияларни қўллаш ўқувчиларни суст кузатувчи сифатида эмас, балки ишнинг фаол иштирокчиларига айлантиришга имкон берди, талабаларнинг фанни ўрганишга бўлган қизиқишини оширди, уларни ишга ижодий ҳолда ёндошишга, билимни мустақил тарзда олишга мажбур этди. Дарслар ҳақиқий ижодий жараёнга айланди, ривожлантирувчи таълим тамойили амалга оширилди. Буларнинг барчаси шундай хулоса қилишга имкон бердики, ўқувчиларда бу усулда коммуникатив кўникмалар шаклланди ва педагогик жараёни усиш натижасини берди.

Тадқиқот обьекти. Давлатимизни миллий хавфсизлигига Ўзбекистон Республикаси Қуроллий Кучларининг фаолияти.

Тадқиқот предмети. Ўзбекистон Республикаси Қуроллий Кучларининг шаклланиши, унинг таркибий қисмлари ва мудофаатизимининг мустаҳкамланиш омиллари ва ислоҳатлари.

Тадқиқотнинг илмий аҳамияти. Ушбу бажарилган битирув малакавий ишининг илмий аҳамияти шундан иборатки, тадқиқот ишида мавзуга оид манбалар, мутахасисларнинг қарашлари, муносабатлари чукур тахлил қилиб ўрганилди. Мавзу бўйича тадқиқот ишлари натижалари сархисоб қилиниб, мавзу моҳиятига оид илмий асосланган хулосалар чиқарилди.

Бажарилган битирув малакавий ишининг илмий аҳамияти таълим тизимининг турли босқичларида ўқувчиларига, олий ўқув юрти талабаларига шу мавзуга оид материалларни самарали ўзлаштиришга хизмат қиласди.

---

⁴ <http://uz24.uz/> сайти статистика хабаридан

Битирув малакавий ишининг тузилиши: Битирув малакавий иши кириш, иккта боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Ишнинг умумий ҳажми ____ бет бўлиб, ____ та жадвал, ____ та графикадан ва ____ та расмдан иборат.

Битирув малакавий ишнинг кириш қисмida танланган мавзунинг долзарблиги, ўрганилганлик даражаси, мақсади ва вазифалари, тадқиқотнинг назарий ва услубий асослари, таркибий тузилиши ҳакида маълумот берилган.

I-БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШ ВА ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

1.1. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг вужудга келиш тарихи.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришгандан сўнг мамлакат мудофаасинин ташкил этиш ва армия фаолиятининг ҳуқуқий мезонларининг ишлаб чиқилишига алоҳида аҳамият берди, хамдадавлатимиз мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаш йўлида Ўзбекистон Республикаси ўз Қуролли Кучларни ташкил этишни энг муҳим вазифалардан бири этиб белгилади.

1991 йилнинг 31 августидан Ўзбекистон тарихда янги давр бошланди. Мустақил миллий давлатчилигимизга асос солинган биринчи кунданоқ, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг бўлиб ўтган навбатдан ташқари Ўн иккинчи чақириқ олтинчи сессиясида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида”ги баёнотида “Давлат мустақиллигини, худудий яхлитлигини, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқи ва эркинлигини ҳимоя қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикасида Мудофаа ишлари вазирлиги ва Миллий гвардия тузилади. Республика худудида жойлашган СССР Давлат хавфсизлик комитети ҳамда Ички қўшинлари Ўзбекистон Республикаси юрисдикциясига олинади”, деб кўрсатилганди.

1991 йил 31 августда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида”ги қонунда ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамланди ва “Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ишлари вазирлигини тузиш Миллий гвардия ва ноҳарбий (муқобил) хизматни тузиш ҳуқуқига эга”, деб белгиланди. Буёш республикага ҳарбий сиёsatни амалга ошириш ҳуқуқини берди.

Давлатимиз раҳбари “Миллий армиямиз-мустақиллигимизнинг, тинч ва осойишта ҳаётимизнинг мустаҳкам кафолатидир” асарида

таъкидлаганидек, 1991 йил 31 августда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида“ги тарихий қонуннинг 6-моддасига биноан давлатимиз, халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида, ўз Қуролли Кучларини ташкил этиш ҳуқуқига эга бўлган ва бу ҳуқуқни изчил амалга ошира бошлаганидандалолатберарэди. Манашу ҳуқуқий хужжатлар асосида 1991 йил 6 сентябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан Мудофаа ишлари вазирлиги ташкил этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1991 йил 10 сентябрдаги Фармонига мувофиқ Мудофаа ишлари вазири айни вақтда Миллий гвардия кўмондони эти бтайнланди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги Қарорига биноан Мудофаа ишлари вазирлигининг ҳуқуқий мақоми, унинг штат тузилиши ва низомлари тасдиқланди.

Амалда собиқ Иттифоқ парчаланган бир вақтда давлат раҳбариятининг Ўзбекистон Республикасини халқаро ҳуқуқнинг субъекти сифатида ўз армиясini тузишга қарор қилиши ва Мудофаа ишлари вазирлигининг ташкил этилиши билан мамлакат хавфсизлиги ҳимояси ҳам таъминлашга асос бўлди.

1991 йил 30 декабрда Минск шаҳрида бўлиб ўтган Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатлари раҳбарларининг йигилишида ҳарбий масала кўтарилиганди, Ўзбекистон Республикаси биринчилардан бўлиб ўз Қуролли Кучларини тузажагини билдириди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгashi 1992 йил 10 январида “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган СССР Ички ишлар вазирлигининг ҳарбий қисмлари ва ўқув муассасаларини Ўзбекистон Республикаси тасарруфига олиш тўғрисида”, 1992 йил 14 январида “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ҳарбий қисмлар ва ҳарбий ўқув муассасалари тўғрисида” Қарорлар қабул қилди. Уларда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган собиқ Иттифоққа қарашли

Ички ишлар ва Мудофаа вазирликларининг қисмлари, бирлашмалари, қўшилмалари, Олий ўқув юртлари, ҳарбий тузилмалари мамлакатнинг қонуний тасарруфига олинади деб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси ўз Қуролли Кучларини тузишда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ҳуқуқий меъёрлари, Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик бўйича Хельсинки якунловчи акти, МДҲ колектив хавфсизлик Шартномаси каби халқаро ҳужжатларнинг барча талабларига риоя қилди.

1992 йилнинг 1-февралидан бошлаб собиқ Иттифоқ тизимидаги қўшинларни маблағ билан таъминлаш Москва томонидан тўхтатилиб қўйилди. Қўшинларни маблағ билан таъминлашнинг тўхтатилиши шахсий таркиб таъминотида, шу билан бирга офицерлар ва уларнинг оила аъзоларининг моддий таъминотида ҳам поракандаликни юзага келтириши турган гап эди. Бу ўринда қўшинларда норозилик ҳолатини келтириб чиқариши, ёш мустақил давлатга раҳнасолишимуқаррарэди. Шундан сўнг, Ўзбекистон Республикаси Қарор асосида ҳарбий хизматчилар, уларнинг оила аъзолари, ҳарбий муассасалардаги ишчи ва хизматчиларга, собық иттифоқ армиясида хизмат қилган нафакаҳўрларга ижтимоий ва ҳуқуқий химояни кафолатлади. Ҳарбий қисимлар ва ўқув юртлари, муассасалар, ташкилотлар давлат томонидан моддий техника ва маблағ билан таъминланди. Шу тарзд амустақил Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳуқуқнинг субъекти сифатида ўз Қуролли Кучлари ташкил этилганлигини эълон қилди. Республика тасарруфига олинган ҳарбий тузилмаларга раҳбарлик қилиш Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 20 февралдаги Фармонига биноан Мудофаа ишлари вазирлиги зиммасига юклатилди. Айнан ушбу Фармон билан Мудофаа ишлари вазирлигига, Адлия вазирлигига алоқадор давлат ташкилотлари билан ҳамкорлиқда мудофаа масалалари бўйича Республика қонунларининг лойиҳаларини ишлаб чиқиш топширилди. Шунданг сўнг Ўзбекистон республикаси Қуролли Кучларининг ҳуқуқий негизи, Ўзбекистон ҳарбий қонунчилигини ишлаб чиқишига киришилди. Шу фармонга асосан республика тасарруфига

ўтказилган қисимларни бошқариш иши Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ишлари вазирлиги зиммасмга юклатилди.

1992 йил 24 марта Миллий хавфсизлик хизмати қошида Чегара қўшинлари бошқармаси ташкил этилди ва мамлакатимиз ҳудудида чегара қўшинлари бўлинмалари унинг тасарруфига ўтказилди.

1992 йил 18 майдан эътиборан эса Ҳаво десанти қўшинлари, Ҳарбий транспорт авиацияси, Разведка қўшинлари, Таъминот қисмлари, 12 ноябрдан Ҳаво хужумига қарши ҳарбий қисмлар, 13 ноябрдан эса Кимёвий ҳарбий қисмлар давлатимиз тасарруфига олинди.

1992 йил 1-июлда Туркистон ҳарбий округи тугатилди.

1992 йил 3 июлда Ўзбекистон Республикаси Президенти “Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигини қайта тузиш тўғрисида”ги Фармонини тасдиқлади. Шу билан мустақил Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳукуқнинг субъекти сифатида ўз Қуролли Кучлари ташкил этиб, мудофаа соҳасидаги янги вазифаларни бажара бошлашга киришди.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг мамлакат мустақиллигини мустаҳкамлаш йўлидаги бунёдкорлик меҳнатини ҳимоя қилишдаги, ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашдаги аҳамиятини, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ҳарбий тузилмаларнинг 1992 йил 14 январдан Республика юрисдикциясига ўтказилганлигини инобатта олиб, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1993 йил 29 декабрдаги Ўзбекистон Республикасининг “Ватан ҳимоячилари кунини белгилаш тўғрисида”ги қонунига биноан 14 январ- Ватан ҳимоячилари кунидеб эълон қилинди.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бosh Қўмондони Ислом Каримов “Миллий армиямиз- мустақиллигизнинг, тинч ва осойишта ҳаётимизнинг мустахкам кафолатидир” асарида таъқидлаганларидек, 14 январь санаси фақат ҳарбий хизматчилар эмас, айни вақтда армия сафларида ўз бурчини ўтаб қайтган ватандошларимиз ва эртага хизматга борадиган минг-минглаб навқирон

фарзандларимизнинг қутлуғ байрами деб қабул қилишимиз, уни энг улуғ энг азиз-Мустақиллик байрами сингари юксак даражада нишонламоғимиз лозим.

Ватанни химоя қилиш ҳар бир фуқаронинг иши бўлмоғи керак. Айни пайтда Ватанни химоя қилиш ишига кимдир бевосита, кимдир билвосита ҳисса қўшмоқда.

Ҳарбий қурилиш соҳасида мақсад профессионал армияни, ўз таркибида яхши тайёрланган ва таълим олган, ўз ҳалқига, она заминига садоқатли бўлган, ўз Ватанининг шаъни ва қадр-қимматини охиригачак ҳимоя қила оладиган жангчиларга эга бўлган армияни босқичма-босқич вужудга келтиришдан иборат бўлиши лозим. Мақсад миқдор жихатидан унча катта бўлмаган, лекин яхши шайланган, замонавий қуроллар ва ҳарбий техника билан беками қўст қуролланган, Ўзбекистоннинг хавфсизлигини мустақил равишда ва пухта таъминлашга қодир бўлган Қуролли Кучларни шакллантиришdir.

Бизнинг Қуролли Кучларимиз ҳар қандай вазиятда харакат қилишга тайёр туриши, мамлакатнинг жуғрофий-стратегик мавқеини ва худудининг жуғрофий хусусиятларини хисобга олган холда эҳтимол тутилган босқинчига қуруқлиқда ва ҳавода муносиб зарба бера олиш учун жанговар салоҳиятга эга бўлмоғи зарур.

Ўтган давр мобайнида миллий Қуролли Кучларимизни шакллантириш, стратегик ва тактик вазифаларни бугунги кун талаблари даражасида ҳал қила оладиган, сарҳадларимиз дахлсизлиги, мамлакатимиз ва бутун миңтақамиздаги тинчлик ва барқарорликни бузишга қаратилган ҳар қандай ёвуз ҳаракат ва ҳуружларни бартараф этиш ва уларга муносиб зарба беришга қодир бўлган ихчам, тезкор ва ҳаракатчан, замонавий қурол-яроғ ва техника билан таъминланган армияни барпо этиш йўлида қўп ишлар амалга оширилди.

1992-1994 йилларда ҳарбий стратегик вазиятнинг ўзгарганлиги ва янги ўқув -жанговар вазифалар инобатга олиниб муайян ишлар амалга оширилди.

Шу жумладан Тошкент электротехника-алоқа институтида Махсус алоқа факультети ташкил этилди.

1994 йил 20 июнда Жиззах олий ҳарбий авиация билим юрти очилди.

1995 йил 2-сентябрда Марказий Осиёда биринчи бўлиб Тошкентда Қуролли Кучлар Академияси очилди. Шу даврнинг ўзида Қуролли Кучларни тузиш вазифаси деярли якунланиб, уларни шахсий таркиб билан бутлашнинг ўзига ҳос усули қўлланилди, қисм ва муассасалар эса катта сарф-харажатлар талаб этмайдиган янгича ташкилий штат тизимига ўтказилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти – Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ислом Каримов Қуролли Кучларнинг 20 йиллиги муносабати билан “Ватан ҳимоячиларига байрам табриги”да мустақиллик йилларида Қуролли Кучларимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар ва уларнинг ижобий натижаларига алоҳида тўхталиб ўтдилар. Шу ўринда Президентимиз Ислом Каримовнинг қуидаги фикрларини келтириб ўтиш жоиздир: «Бугунги вужудга келган шароитда Мудофаа вазирлиги, Қуролли Кучларнинг Бирлашган штаби, ҳарбий округ ва қўшин турлари кўмондалари, бригада командирлари, бутун офицерлар корпуси Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Олий Бош Қўмондонининг Ўзбекистон Қуролли Кучларнинг 20 йиллиги муносабати билан қабул қилинган Директивасида баён этилган устувор мақсад ва йўналишларни амалга оширишни ўзининг энг муҳим вазифаси деб ҳисобласин».

Хулоса қилиб айтганда, замонавий шароитларда фақат яхши тайёрланган, кучли, замонавий қурол-яроғ ва техника билан қуролланган ҳамда ижтимоий томондан таъминланган Қуролли Кучларгина хавфсизлик ва барқарорлик, мамлакат чегаралари дахлизлиги ва бутунлиги, одамлар

тинчлиги ва осойишталигини мустаҳкам таянчи ва ишончли кафолати бўлиб қолиши мумкин.

1.2. Қуролли Кучлар фаолиятининг ҳуқуқий асослари.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришгандан сўнг мамлакат мудофаасинини ташкил этиш ва армия фаолиятининг ҳуқуқий мезонларининг ишлаб чиқилишига алоҳида аҳамият берди. 1992 йил 8-декабрда 12-чақириқ Олий Кенгашнинг 11-сессиясида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси қабул қилинди.

Конституция-Ўзбекистон давлатидаги ҳуқуқнинг бош манбаи хисобланади. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Ўзбекистонда мудофаа ва хавфсизликнинг таъминланишини ҳуқуқий томонидан мустаҳкамлаб берди.

Ўзбекистон Республикаси суверен давлат сифатида ўз мудофаа ва хавфсизлик органлари тизимиға эга бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 52-моддасида “Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш-Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчидир” деб мустаҳкамлаб берилди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 125-моддаси: “Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Ўзбекистон Республикасининг давлат суверенитетини ва худудий яхлитлигини, аҳолининг тинч ҳаёти ва хавфсизлигини ҳимоя қилиш учун тузилади”.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 126-моддаси: “Ўзбекистон Республикаси ўз хавфсизлигини таъминлаш учун етарли даражада Қуролли Кучларига эга”, деб мустаҳкамлаб берилди. Шунинг билан Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг ташкил этилиши ва фаолиятининг ҳуқуқий статуси яратилди.

Ўзбекистон Республикаси ўз Қуролли Кучларни ташкил этган кунлардан бошлабоқ мамлакатимиз мудофаа қудратини мустаҳкамлаш йўлида бир қатор ҳуқуқий асослар яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаси 1992 йил 3 июлда ўн иккинчи чақириқ ўнинчи сессиясида Ўзбекистон Республикасининг “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”ги қонунини қабул қилди. Унга 1992 йил 3 июлда, 1993 йил 7 майда, 1994 йил 23 апрелда, 1996 йил 27 декабря ва 1998 йил 28 августида ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритилди.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларида амалда ошираётган ислоҳотларни инобатга олиб Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси 2002 йил 12 декабря 2-чақириқ 10-сессиясида Ўзбекистон Республикасининг “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”ги қонунининг янги таҳрири ўзгартириш ва қўшимчалар киритилган тарзида қабул қилди. Ушбу қонунда умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизматни ўташнинг қоидалари белгилаб берилган.

Ҳарбий хизмат Ўзбекистон Республика фуқароларининг Қуролли Кучлар сафида умумий ҳарбий мажбуриятни бажариш борасидаги давлат хизматининг алоҳида туридир. Қонунга асосан Ўзбекистон Қуролли Кучларида ҳарбий хизматнинг қуидаги турлари жорий этилган;

- муддатли ҳарбий хизмат;
- сафарбарлик чақируви резервидаги ҳарбий хизмат;
- контракт бўйича ҳарбий хизмат;
- Ўзбекистан Республикаси Қуролли Кучлари сафида ҳарбий хизматни ўтаган резервчилар хизмати.

Муддатли ҳарбий хизмат чақирилиш ёшидаги фуқароларнинг оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида, шунингдек муқаддам ҳарбий хизматни ўтамаган офицерларнинг қонун хужжатларида белгиланган муддат мобайнида Қуролли Кучлар сафидаги мажбурий хизматидир. Муддатли ҳарбий хизмат муддатлари календарь ҳисобида:

-муддатли ҳарбий хизматни оддий аскарлар ва сержантлар таркиби лавозимларида ўтаётган ҳарбий хизматчилар учун - ўн икки ой (олий малумотли шахслар учун - тўққиз ой);

-муддатли ҳарбий хизматни чақирув бўйича офицерлар таркиби лавозимларида ўтаётган офицерлар учун -тўққиз ой қилиб белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирининг 2003 йил 24 мартағи буйруғи билан ёшларни муддатли ҳарбий хизматга танлов асосида олиш йўлга қўйилди. Бундан мақсад Қуролли Кучларимизга жисмонан соғлом ва руҳан етук ёшларни танлаб олишдир.

2008 йил 12 декабрь куни “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”ги қонунининг 18 ва 19 моддаларига ўзгартириш тўғрисида қонун кучга кирди. Ушбу қонунга асосан ўзгартирилган 18 модда асосида 16 ёшга тўлган усмирларни чақирув участкасида ҳисобга олиш ҳар йилнинг апрель-июнь ойларда Мудофаа бўйича бўлинмалар томонидан амалга оширилади, 19 моддасига асосан эса муддатли ҳарбий хизматга бир йилда бир маротаба, яъни февраль-март ойларида чақирилади.

Муддатли ҳарбий хизматни ўташга яроқли ҳамда чақирилиш муддатини кечикириш ва чақирилишдан озод этилишхуқуқига эга бўлмаган, бироқ, Қуролли Кучлар сафига навбатдаги муддатга чақирилмаган шахслар сафарбарлик чақируви резерви сафига олинадилар.

Сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат ҳудудий принцип асосида ойлик йиғинлар тарзида ташкил этилади ҳамда чақирилувчилар томонидан Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлигининг маҳсусҳисоб варағига пул бадаллари киритилишини назарда тутади.

Сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат сафига шахслар йигирма етти ёшга тўлгунга қадар олинадилар ва ҳар йилги ҳарбий йиғинларга жалб этилишлари мумкин, фавқулодда вазиятлар ёки Ўзбекистон Республикасига қарши ҳарбий тажовуз рўй берган тақдирда эса ҳакиқий ҳарбий хизматга чақириладилар. Сафарбарлик чақируви резервидаги

хизматни ўтаган фуқаролар йигирма етти ёшга тўлганларидан кейин Куролли Кучлар резерви таркибига ўтказиладилар.

Сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат сафига олинган шахслар тўлайдиган пул бадаллари миқдори ва уларни тўлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамаси томонидан тасдиқланадиганалоҳида низом билан белгиланади. Бу маблағлар муддатлиҳарбий хизматдаги ҳарбий хизматчиларнинг пул ва моддий тақминотини ошириш, шунингдек сафарбарлик чақируви резервидаги хизмат сафига олинган шахсларнииг ҳарбий йиғинларини ўтказишга аниқ мақсадли йўналтирилган бўлади.

Сафарбарлик чақируви резервидаги хизматни ташкил этиш ва ўташ тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамаси томонидан тасдиқланадиган “Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўгрисида”ги Низом билан белгиланади.

Контракт бўйича ҳарбий хизмат Куролли Кучлар сафидаги ҳақиқий ҳарбий хизматга ихтиёрийлик асосида, ҳарбий хизмат назарда тутилган вазирликлар, давлат кумиталари ва идоралар орқали давлат билан тузиладиган контрактга биноан кирган фуқаролар бажарадиган ҳарбий хизмат туридир. Ҳарбий хизматни касб тариқасида танлаган фуқаролар контракт бўйича ҳарбий хизматни оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар таркиби лавозимларида ўтайдилар.

Резервчилар хизмати ҳақиқий ҳарбий хизматни, шунингдек сафарбарлик чақирув резервидаги хизматни ўтаган оддий аскарлар, сержантлар ва офицерлар жумласидан бўлган ҳарбий хизматга мажбурлар учун Куролли Кучларнинг қўшилмалари, қисмлари ва бўлинмалари сафини уруш даврида тақозо этадиган тузулмаларни қучайтириш максадида умумий ҳарбий мажбурият асосида жорий этиладиган ҳарбий хизмат туридир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 3- июлда ўн иккинчи чақириқ ўнинчи сессияси “Мудофаа тўғрисида”ги Қонуни қабул

қилди. Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа тўғрисида”ги Қонунини мамлакат мудофааси борасидаги муҳим хужжатлардан бири бўлди.

Мамлакатимиз Қуролли Кучлари тизимида олиб борилган ислоҳотлар, 1999-2000 йилларда экстремистик кучларга қарши олиб борилган жанговар ҳаракатлар, мустақил давлатимиз мудофаасини ташкил этиш бўйича тўпланган тажрибалар асосида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси 2001-йил 11-майдаги иккинчи чақириқ бешинчи сессиясида “Мудофаа тўғрисида”ги қонуниниянги таҳрирда қабул қилди ва биринчи Президентимиз И.А.Каримов томонидан тасдиқланди. Бу қонунининг 6-моддасида “Қуролли Кучлар ўз фаолиятини қонун устунлиги, марказлашган раҳбарлик ва яккабошлиқ, жанговар ва сафарбарлик борасида доимий шайлик ҳамда ҳарбий интизомга риоя этиш асосида қуради ва амлга оширади”, - деб белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа тўғрисида”ги Қонунига асосан Қуролли Кучлар урушлар ва қуролли мажороларни қайтариш ҳамда олдини олиш, Ўзбекистон Республикасининг миллий манфаатларини, суверенитети, худудий яхлитлигини ҳамда аҳолининг тинч ҳаётини химоя қилиш учун давлат томонидан ташкил этилган ва сақлаб турилган ҳарбий бирлашмалар, қўшилмалар ва қисмларни, шунингдек, бошқа ҳарбий тузилмаларни ўз ичига олади. Қонунга асосан Мудофаага ва Қуролли Кучларга раҳбарликни Ўзбекистон Республикаси Президенти – Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони амалга оширади. Уруш даврида Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазири бир пайтнинг ўзида Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондонининг ўринбосари ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1995 йил 30 августдаги 3-чи сессиясида Ўзбекистон Республикасининг “Ҳарбий Доктринаси” қабул қилинди. Минтақадаги ҳарбий-сиёсий вазият, Қуролли Кучларда амалга оширилаётган ислоҳотлар ҳамда мамлакатимиз ички ва ташкисиёсатидан келиб чиққан холда Ўзбекистон Республикаси Президенти 2000 йил 7 февралда ўз Фармони билан Ўзбекистон Республикасининг

“Ҳарбий Доктринаси”ни “Мудофаа Доктринаси”га айлантирилди ва миллий хавфсизлик кенгаши томонидан қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа Доктринаси” миллий хавфсизлик умумдавлат концепциясининг таркибий қисми бўлиб, у ташки сиёsat, давлатлараро муносабатлар масалаларига уруш ва тинчлик муаммоларига мутлақо янгича ёндошувларга асосланади хамда Қуролли Кучлар қурилишда етарли мудофаа қобилиятини яратиш тамойилларига таянади.

Қуролли Кучларда ҳарбий хизматчиларга белгиланган қонунларга асосланган холларда ҳуқуқлари, эркинликлари, мажбуриятлари ва имтиёзлар бўлиб, уларда кенг тарзда фойдаланиб келишадилар. Шу билан бирга ҳарбий хизматчилар томонидан ҳарбий хизматни ўташ жараёнларида ҳарбий хизматни ўташ тартибларини бузганликлари учун, уларга нисбатан қонунга белгиланган тартибда жиноий, маъмуний, моддий, интизомий ва фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликлари белгилаб берилгандир.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 7- бўлимида “Ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятлар” белгиланган бўлиб, у Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари жанговар қобилияти ва ҳаётида, ҳарбий жамоада қонунчиликни мустаҳкамлаш, жиноятчиликнинг олдини олишда муҳим аҳамият касб этаётибди ва армияда қонунчиликни мустаҳкамлашда катта роль ўйнамокда.

Қонунда ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятларнинг асосий турлари белгилаб берилди, булар:

- бўйсуниш ва ҳарбий шақнига риоя этиш тартибига қарши жиноятлар;
- ҳарбий хизматни ўташ тартибига қарши жиноятлар;
- ҳарбий мулкни сақлаш ёки ундан фойдаланиш тартибига қарши жиноятлар;
- ҳарбий мансабдорлик жиноятларидан иборат бўлиб улар Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 21, 24 бобларида берилган.

Ҳарбий жиноятлар деганда, ҳарбий хизматчилар томонидан, шунингдек, ҳарбий йиғинлар вақтида ҳарбий хизматга мажбур шахслар томонидан ҳарбий хизматни ўташ тартибиға қарши содир этилган жиноятлар тушунилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 3 июль Қарори билан Ҳарбий Қасамёд тасдиқланди.Ўзбекистон РеспубликасиҚуролли КучлариҲарбий Қасамёди ёш жангчининг она-Ватанга содик бўлишига берган муқаддас онтидир. Ёш аскар Қуролли Кучлар сафига кирап экан, қўлида қурол билан Ватанига, халқига, Президентига содик бўлишга тантанали равишда Қасамёд қиласди.Аскар Ҳарбий Қасамёд қабул қила туриб, Ватанининг шаъни, озодлиги ва мустақиллигини, халқининг тинч, осойишта хаётини, бунёдкорлик меҳнатини химоя қилишга онт ичади. Бу қун йигит кишини катта хаётга мустақил қадамини бошлаб берган, ҳар бир ҳарбий хизматчи учун бир умр ёдда қоладиган тарихий воқеадир.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ҳарбий қисмининг Жанговар Байроғи 1993 йил 22 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан тасдиқланган.Жанговар Байроғ ҳарбий шараф,матонат ва шон – шуҳратнинг рамзи.Жанговар Байроғ Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг ҳар бир ҳарбий хизматчисига унинг Ватанга фидойиларча хизмат қилиш,уни матонат ва маҳорат билан муҳофаза этиш,ўзининг сўнгги томчи қони ва ҳатто хаётини аямасдан жонажон тупроқнинг ҳар бир қаричини сабот билан мудофаа қилишдек муқаддас бурчи тўғрисидаги эслатма саналади.

Жанговар Байроқ ҳарбий қисмга у тузилиши билан Ўзбекистон Республикаси Президенти номидан Мудофаа вазирлиги вакиллари томонидан топширилади. Жанговар Байроқ қисмнинг номланиши ва рақамланиши ўзгаришидан қатъий назар ҳамма даврларда ҳарбий қисмнинг ихтиёрида, жанг майдонида эса қисм жанговар ҳаракатлари районида бўлади.Қисмнинг бутун шахсий таркиби жангда Жанговар

Байроқни жон-жаҳди ва матонат билан ҳимоя қилишга ва унинг душман томонидан эгаллаб олинишига йўл қўймасликка мажбур. Жанговар Байроқ йўқотилганда ҳарбий қисм командири ва бундай шармандаликка бевосита айбордor бўлган ҳарбий хизматчилар ҳарбий суд олдида жавобгар бўладилар, ҳарбий қисм эса тугатилиши керак.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ислом Каримов 1996 йил 9 октябрда ўз Фармони билан Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларнинг

1. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларнинг Ички Хизмат;
2. Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучларнинг Гарнizon ва Қоровул хизматлари;
3. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларнинг Интизом Низомларини тасдиқлади.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларнинг Саф Низоми эса Мудофаа Вазирининг Буйруғи билан 1996 йил 14 октябрда амалга киритилди.

Умумхарбий Низомлар ҳарбий хизматчиларнинг ўзаро муносабатларини, уларнинг умумий ва лавозимга оид мажбуриятларини, ҳуқуқларини, ички хизматни, гарнizon ва қоровуллик хизматларини ўташ тартибларини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 2004 йил 12 апрелда №170 сонли “Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Сержантлар Мақоми ҳақида”ги Қарори ва 2004 йил 23 апрелдаги Ўзбекистон Республикаси Мудофаа Вазирининг №280 Буйруғи билан Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари сержантларининг Мақоми (статуси) қабул қилинди. Ушбу Мақом билан Қуролли Кучларимизда контракт бўйича ҳарбий хизматни ўтаётган сержантларимизнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, ўзлари ва уларнинг оила аъзоларининг ижтимоий ҳимоялари ҳамда кенг имтиёzlари қонуний асосда мустаҳкамлаб берилди. Ушбу сержантлар Мақомида Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларнинг сержантлар

таркиблари: кичик сержант, сержант, катта сержантлар; сержантларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари. Контракт тузиш ва бекор қилиш тартиблари (1чи бор 5 йилга) ва давом эттирилиши. Ҳарбий унвонлар бериш ва мансабга тайинлаш. Сержантларнинг ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя кафолатлари, имтиёзлари ва таътилга чиқишлири белгилангандир. Масалан:

29 моддаси: Таътилга чиқиш

15 йил хизмат стажи бўлса 30 кунлик таътил;

15 йилдан кўп 20 йилгача бўлса 35 кунлик;

20 йилдан кўпбўлса 40 кунлик таътил берилади.

30-моддаси: Сержантнинг турар жойи бўлмаса тики уй билан таъминлангунигача пул таъминоти тўланади.

31-модда: Янги хизмат жойига келганларида 1 ой давомида фарзандлари боғча ва мактабларга жойланиши таъминланади.

33-модда: Сержантлар мактабини “аъло”га битирсалар 2 оклад пул берилади.

34-модда: Узлуксиз хизматлари учун 1 чи 3 йилда 2 оклад пул, кейинчалик ҳар 2 йилда 2 окладдан пул бериб турилади.

Фоизлар эса ҳар ойида:

3 йиллик иш стажи учун 5 йилгача 10% қўшимча ҳақ тўланади;

5 йилдан 10 йилгача иш стажи учун 20% қўшимча ҳақ тўланади;

10 йилдан 20 йилгача иш стажи учун 25% қўшимча ҳақ тўланади;

20 йилдан ортиқ иш стажи учун эса 30% қўшимча ҳақ тўлаб борилади ҳар ойда.

Республика раҳбариятитомонидан бир қатор қарорлар қабул қилинган бўлиб уларда асосий этибор ҳарбий хизматчиларнинг, шу жумладан муддатли хизмат ҳарбий хизматчиларини моддий томонидан қўллаб-куватлаш ва уларни ижтимоий жихатидан ҳимоялаш масалаларига қаратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти – Куролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ислом Каримов Куролли Кучларнинг 20 йиллиги муносабати

билан “Ватан ҳимоячиларига байрам табриги”да “Биз ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оиласини ижтимоий қўллаб-қувватлашни мустаҳкамлаш, улар учун зарур уй-жой ва майший шароитларни яратишга муҳим аҳамият бериб келмоқдамиз. Фақат кейинги беш йилда барча тоифадаги ҳарбий хизматчиларнинг ойлик маоши ўртача уч карра ошган, муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларнинг ойлик маошлари ва ҳарбий хизматдан бўшаганда тўланадиган ёрдам пули миқдори эса саккиз баробар ўсгани ҳам шундан далолат беради”, деб таъқидлаган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан 1994 йил 3 октябрь 496-сонли Фармони билан муддатли ҳарбий хизматчиларнинг бир ойлик ҳарбий хизматлари икки ойлик меҳнат стажига тенглаштирилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 31 октябрда “Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг оддий аскарлар ва сержантлар таркибида муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларга қўшимча имтиёзлар бериш тўғрисида”ги Қарорида муддатли ҳарбий хизматчининг хизмат муддати тугагач, олий ўкув юртлари ва ўрта маҳсус билим юртларига ҳарбий қисмдан тавсифнома берилганда кириш имтихонларида тўплаган умумий тест балларига 25 фоиз қўшиб бериши кўзда тутилган. Ҳарбий қисм қумондонлиги томонидан бериладиган олий ўкув юргига йўлланмалар уч йил давомида ўз кучига эга бўлади.

Муддатли ҳарбий хизматни ўтаб бўлган ва тўлов шартнома шакли асосида ўқишига кирган фуқаролар жумласидан бўлган талабаларга бутун ўкув йиллари давомида Ўзбекистон Республикаси “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракат томонидан, улар “Камолот” ёшлар ҳаракатининг талабалари ташкилоти фаолиятида фаол иштирок этишлари шарти билан шартнома суммасининг 35% ни тўлаш кўринишидаги моддий ёрдам кўрсатилади.

Муддатли ҳарбий хизматчиларнинг оила аъзоларига ҳам имтиёзлар берди. Масалан, фарзанди муддатли ҳарбий хизматни ўташ даврида оила аъзолари ер солигидан озод этиладилар.

Ҳарбий хизматчиларни яшаш шароитларини яхшилаш масалалари ҳам доимо давлатимиз назорати остида турибти. Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти – Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ислом Каримов Қуролли Кучларнинг 20 йиллиги муносабати билан “Ватан ҳимоячиларига байрам табриги”да “Ҳарбий хизматчиларни уй-жой билан таъминлаш, оддий аскар, сержант ва офицерлар таркибининг ижтимоий-маший, яшаш ва хизмат шароитларини яхшилашга қаратилган давлат дастуримизнинг ўз вақтида ва тўлиқ амалга оширилиши бундан буён ҳам эътиборимиз марказида бўлиб қолиши керак”, деб таъқидлаган.

Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирининг 2005 йил 1 февралдаги 50-сонли “Ҳарбий хизматчилар, ишчи ва хизматчиларни уй-жой билан таъминлаш тартиби тўғрисидаги Низомини тасдиқлаш хақида” хамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 12 октябрдаги 608-сонли “Ҳарбий хизматчилар, ишчи ва хизматчиларни уй-жой билан таъминлашини яхшилаш” тўғрисидаги хужжатларга асосан, шаҳар худудида уй-жой билан таъминланган ҳарбий хизматчилар заҳирага бўшатилганларида уйлари доимий яшашлари учун қолдирилади. Ёпик ҳарбий шаҳарчаларда яшовчи ҳарбий хизматни ўтаган ҳарбий хизматчилар икки йил давомида бошқа ший-жой таъминланиши шарти билан олдинги уйларини топширишадилар.

Умумий 20 йил календарь хисобида ҳарбий хизматчилар ўтаган ҳарбий хизматчилар заҳирага бўшатилганларида, ёши бўйича, соғлиги сабабли бўшатилганда, штатлар қисқартириш сабабли, 10 йиллик келендарь йили ва ундан ортиқ хизмат қилганлар мудофаа вазирлиги томонидан доимий яшашлари учун уй-жой билан таъминланадилар.

Уй-жойлар дастлаб 5 йил ҳарбий хизматни ўтаган ҳарбий хизматчиларга вақтинчалик яшашлари учун гарнизон уй-жой комиссияси

қарори билан берилади. Уй-жойларни вақтингчалик сақлаб (брон) қолишга-фақат Ўзбекистон Республикаси худудларида хизмат шароитлари қийин ҳисобланган жойларга хизматга кетган ҳарбий хизматчиларгагина рухсат берилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 14 январдаги 257-сонли қарори билан “Ўзбекистон республикаси фуқароларнинг ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўғрисида”ги Низоми тасдиқланди, ушбу Низом Ўзбекистон Республикаси фуқароларнинг мамлакатимиз худудий яхлитлиги, мустақиллиги ва хавфсизлигини ҳимоя қилиш бўйича конституциявий ҳуқуқ ва мажбуриятларини бажарилиши. Ҳарбий хизмат ўташнинг ошкораси ва ҳар бир ҳарбий хизматчининг касбий жихатидан юксалиш истиқболини таъминлайди.

Низомга асосан, захирадан ёки резервдан кўнгилли тартибда ҳақиқий ҳарбий хизматга кирганлар, офицерлар, 10 йил муддатга шартнома асосида ҳарбий хизматни ўтаганлар хизматдан бўшатилганларида:

-уларга кундузги олий ўқув юртида ўқиган вақтлари бир ойлик вақти – бир ойлик хизмат билан ҳисобланади;

-ҳарбий маҳсус мутаҳассислигига тўғри келган мутаҳассислик бўйича хизматгача ишлаган вақтлари ҳам бир ойлик вақти – бир ойлик хизмат билан ҳисобланади;

-ҳарбий хизматга чақириш ёши 18 дан бошланади, захирадан чақириладиган офицерлар учун 40 ёш этиб белгиланган;

-барча ҳарбий хизматчилар учун дастлабки шартнома тузиш муддати 5 йилдир;

-полковник ва ундан юқори ловозмдаги ҳарбий хизматчилар, улар ёши бўйича захирага бўшатилганларида, соғлиги бўйича ёки штатлар қисқартирилганда, ҳамда Ўзбекистон Республикасининг фахрий унвонини олган шартнома бўйича ҳарбий хизматчилар, олий ҳарбий таълим муассасаларининг ўқитувчилари, илмий унвони ва илмий босқичи

бўлганлар, қўшимча нормадан ортиқ хона шаклидаги 16 кв.м уй-жой билан таъминланадилар;

-хизмат жараёнида бокувчисини йўқотган ҳарбий хизматчиларнинг оиласарига уй-жойлар қонуний тартибда қолдирилади.

Шу билан бирга ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оила аъзолари бепул тиббий хизматдан фойдаланиб дори-дармонлар ва бошқа тиббий хизматлар билан таъминланади.

Катта офицерлар оиласари (хотини, эри, вояга етмаган болалари 18 ёшдан юқори бўлган фарзандлари, 23 ёшгача кирган кундузги бўлимда ўқувчи фарзандлари) ҳарбий тиббий хизмат муассасаларида бепул тиббий хизматдан фойдаланадилар.

Бундан ташқари ушбу Низомда ҳарбий хизматчилар учун бир қанча хукуқ ва эркинликлар ҳамда имтиёзлар берилган.

Хозирги кунда ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш масаласи алоҳида вазифа сифатида қаралади, нега деганда, бугунги замонда фақат ижтимоий жиҳатдан яхши таъминланган ҳарбий хизматчилар, шу билан бирга, пухта тайёргарликка эга бўлган, кучли, ҳар томонлама таъминланган Қуролли Кучларгина давлатимиз хавфсизлигини таъминлашга қодир бўлади. Ўзбекистон Республикаси Президенти – Қуролли Кучлар Олий Бос Қўмондони Ислом Каримов Қуролли Кучларнинг 20 йиллиги муносабати билан “Ватан ҳимоячиларига байрам табриги”даги қуйидаги сўзларни айтди: “Ҳарбий хизматчиларни уй-жой билан таъминлаш, оддий аскар, сержант ва офицерлар таркибининг ижтимоий-маиший, яшаш ва хизмат шароитларини яхшилашга қаратилган давлат дастурларимизнинг ўз вақтида ва тўлиқ амалга оширилиши бундан буён ҳам эътиборимиз марказида бўлиб қолиши керак”.

Ҳарбий хизмат нуфузини ошириш йўлида ҳарбий хизматчиларнинг ижтимоий-маиший шароитларини яхшилаш борасидаги режалаштирилган тадбирларнинг тизимли равишда ва изчиллик билан бажарилиши,

уларнинг яшаш шароитларини яхшиланиши-буларнинг барчаси Президентимизнинг катта ғамхўрлигидан далолат беради.

П-БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МИЛЛИЙ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

2.1. Ўзбекистон Республикаси мудофаасининг асослари.

1992 йил 14 январда мустақил давлатимиз тарихида яна бир муҳим қадам қўйилиб, шу кундан мамлакатимиз ҳудудидаги барча ҳарбий қисмлар ва бўлинмаларни Ўзбекистон юрисдикциясига, яъни тасарруфига ўtkазиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Шу тариқа Ватан қимоячилари куни озод ва эркин халқимизнинг янги, муқаддас бир байрами сифатида нишонланиб, йилдан-йилга одамларимизнинг кўнглидан, ички дунёсидан чуқур жой олиб бормоқда.

Ўз армиямизга эга бўлганимиз халқаро ҳамжамиятнинг teng ҳуқуқли субъекти сифатида Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги доирасида фаол ҳамкорлик қилишга, «Тинчлик йўлидаги ҳамкорлик» дастурининг қатнашчиси бўлишга, коллектив хавфсизлик тўғрисидаги шартнома иштирокчилари бўлган давлатлар таркибига киришга, шунингдек, қўшни давлатлар билан чегарадош ҳудудларимиз хавфсизлигини мустаҳкам таъминлашга имкон берди.

Президентимизнинг бевосита раҳбарлигига ўтган йиллар мобайнида юртимизда давр талаби ва жаҳон андозаларига жавоб берадиган Қуролли Кучларни барпо этиш, мамлакатимиз мустақиллиги, хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлигини таъминлаш барқарор ва изчили демократик тараққиётимизнинг ишончли кафолати бўлган миллий армиямизни шакллантириш йўлида кенг кўламли ва моҳиятан улкан ишлар амалга оширилди. Аввало, ҳарбий соҳа ислоҳотлари билан боғлиқ стратегик мақсадларга эришишнинг муҳим ҳуқуқий пойdevori бунёд этилди.

Мамлакатимиз Контиуциясининг 52-моддасида «Ўзбекистон Республикасини ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг бурчи» эканлиги алоҳида белгилаб қўйилди. Асосий Қомусимизда Ўзбекистон Куролли Кучларининг хуқуқий мақоми ҳам аниқ белгилаб берилган бўлиб, унга кўра Куролли Кучлар Ўзбекистон суверенитети ва ҳудудий яхлитлиги, республикамиз аҳолисининг осуда ҳаёти ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида ташкил этилиши қайд этилди.

Мустақиллигимизнинг илк кунларидан бошлаб минтақадаги ижтимоий-сиёсий вазиятни, замонавий талаблар ва мамлакат хавфсизлигига таҳдидларни чуқур таҳлил қилиш асосида «Ўзбекистон Республикасининг Мудофаа доктринаси тўғрисида»ги, «Ўзбекистон Республикасининг Миллий хавфсизлик концепцияси тўғрисида»ги қонун хужжатлари ҳамда мамлакатда тинчлик, осойишталик ва барқарорлик сақланишига кўмаклашувчи хавфсизликни таъминлашнинг яхлит тизими ишлаб туришига мустаҳкам хуқуқий негизни яратган бир қатор бошқа қонун хужжатлари қабул қилиндики, улар Куролли Кучларимизнинг ташкилий-хуқуқий асосларини ўзида мужассам этди.

Куролли Кучларимиз учун муҳим бўлган яна бир хужжаг, бу Президентимизнинг 2006 йил 14 январдаги қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан ҳарбий хизматни ўташ тартиби тўғрисида»ги Низомдир. Ушбу муҳим хужжатнинг айнан Ватан ҳимоячилари кунида имзоланишида ҳам ўзига хос рамзий маъно бор. Чунки, бу мардлик касбини танлаган, ҳарбий хизматни Ватан ва ҳалқ олдидаги муқаддас бурчи деб санайдиган юрт ҳимоячилари доимо давлатимиз эътиборида эканлигидан далолат беради. Низом Ўзбекистон Республикаси фуқароларини муддатли ва шартнома асосида ҳарбий хизматга чақириш, хизматга қабул қилиш, захирага бўшатиш, уларнинг Куролли Кучларда ҳарбий хизматни ўташ билан боғлиқ бўлган муносабатларини тартибга солишга асос бўлиб хизмат қиласди. Шунингдек,

низомнинг олтинчи бобида ҳарбий хизматчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгиланган. Унда ҳарбий хизматчиларнинг қонунчиликда белгиланган тартибда нафақа, тиббий таъминот ва бошқа кўплаб ижтимоий кафолат ҳамда имтиёзлардан фойдаланиши кўрсатиб ўтилган.

Давлатимиз худудий яхлитлигини, ҳалқимизнинг тинч осойишта ҳаётини сақлаш, хизмат бурчини бажариш чоғида қаҳрамонларча ҳалок бўлган юрт ҳимоячилари доимо ёдга олинади, уларнинг оила аъзоларига моддий ва маънавий ёрдам кўрсатилади. Бу эса Конституциямизда таъкидланганидек, мамлакатимизда инсонпарварлик, инсонийликнинг олий қадрият даражасига кўтарилганидан, ҳалқимизнинг ўз фидойи фарзандларини ҳеч қачон унутмаслигидан далолатдир. Қолаверса, она Ватан ҳимояси йўлида мардлик ва жасурлик кўрсатган ҳарбийларнинг оила аъзолари ҳам давлатимизнинг доимий маънавий қўллаб-қувватлаши ва ҳимояси остига олинган.

Юртбошимиз раҳбарлигига ҳарбий таълим соҳасида олиб борилган изчил ислоҳотлар ҳам ҳозирги кунда ўз самарасини бермоқда. Ҳарбий билим юртлари ва улардаги факультет ҳамда кафедралар сони ошганлиги, Қуролли Кучларимиз академияси ташкил этилганлиги, истиқтолимизнинг меваси бўлган сержантлар тайёрлаш мактабларини битираётган профессионал ва ҳар томонлама етук сержантларимиз ҳозирги кунда армиямнзнинг ҳақиқий суюнчи ва таянчига айланганидан ҳар қанча фахрлансак арзиди. Эндиликда сержант деганимизда оддий аскарларнинг устози, офицерларнинг энг яқин кўмакчиси, ҳарбий хизматни ўзига касб деб, ўз ҳаётининг тақдири деб биладиган жасур ўғлонларимизни тушунамиз.

Президентимиз таъкидлаганларидек, «армияни том маънода армия қиласидиган, ҳар қандай мураккаб вазият ва синовлардан ёруғ юз билан чиқишига асос бўладиган, унинг жанговар қудрати ва ҳарбий маҳоратини юксалтирадиган куч бу армия сафларида хизмат қилаётган инсонлардир». Шу маънода қарайдиган бўлсак, ҳарбий соҳадаги ислоҳотлар аввало

заминимизда туғилиб ўсган, вояга етган ватанпарвар инсонларга эътибор, ғамхўрликка қаратилди. Бунинг исботини кейинги йилларда хукуматимиз томонидан қабул қилинаётган муҳим Фармон ва қарорларда ҳам кўриш мумкин. Уларнинг аксарияти армия сафларида хизмат қилаётган, юрт ҳимоясини ўзига бурч ва касб деб билган ҳарбийларимизни янада кенгроқ ижтимоий ҳимоялаш, уларга турли имтиёзлар, қулийликлар яратишга қаратилмоқда.

Мамлакатимиз Президенти - Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ислом Каримовнинг шахсан иштироки билан армиямизни бутлашни яхшилаш, ҳарбий хизматни ўташ юзасидан қатор ташкилий, хукуқий чоратадбирлар амалга оширилди. Бу масалалар Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа тўғрисида”ги Қонуни 2001-йил 11-майда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг иккинчи чақириқ бешинчи сессиясида янги таҳрирда қабул қилинди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2002 йил 12 декабрдаги 2-чақириқ 10-сессиясида Ўзбекистон Республикасининг “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”ги Қонунининг янги таҳрири ўзгартириш ва қўшимчалар киритилган тарзида қабул қилинди. Ушбу қонунда умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизматни ўташнинг қоидалари белгилаб берилди.

2009 йилдан бошлаб муддатли ҳарбий хизматга чақирув бир йилда бир марта амалга ошириладиган бўлди. Бундай чора-тадбирларнинг барчаси Қуролли Кучларимизнинг жанговар куч ва имкониятларини сезиларли даражада ошириб, бутун армиямизнинг қиёфасини тубдан ўзгартирди. Энг муҳими ёшларимиз ўртасида ҳарбий хизматнинг обрў-эътибори юксак даражага кўтарилди, армияда хизмат қилиш шон-шарафли ишга айланди. Муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ёшлар учун ишга жойлашиш ва олий ўқув юртларига ўқишига кириш бўйича қатор имтиёзлар тизими белгиланди. Ҳозирги кунда мамлакатимиз олий ўқув юртларида армия сафларида мардлик ва жасорат мактабини ўтаган, жанговар ҳамда маънавий-маърифий тайёргарликда юксак натижаларга эришган минглаб

ёшларимиз таълим олмоқда. Бугунги кунда Қуролли Кучларимиз ҳар қандай вазиятда ҳаракат қилишга ва ҳар қандай босқинчиликларга қарши куруқликда ҳамда ҳавода муносиб зарба бера олиш салоҳиятига эга бўлиб бораётганлиги ушбу амалга оширилаётган ҳарбий ислоҳотларнинг самараси ҳисобланади.

Марказий Осиё ва умуман, дунёда вужудга келаётган вазият минтақадаги тинчлик, барқарорлик ва изчил тараққиётга нисбатан таҳдидларнинг кучайиш тенденцияси тобора ортиб бораётганини кўрсатмоқда. Бу эса, ўз навбатида, ҳарбий ислоҳотларни чуқурлаштириш, Қуролли Кучларимиз жанговар салоҳиятини янада мустаҳкамлаш, қўшилмалар, қисмлар ва бўлинмаларнинг жанговар шайлигини оширишга йўналтирилган мудофаа қурилишида янги босқич бошланганлигини билдиради.

Буларнинг барчаси мамлакатимизнинг бутун мудофаа ва хавфсизликни таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш ва унинг самарадорлигини юксалтириш бўйича олдиндан ишлаб чиқилган тизимли чора-тадбирларни амалга оширишни, Қуролли Кучларимизнинг салоҳияти ва ҳарбий тайёргарлигини ҳар томонлама мустаҳкамлаш борасидаги ишларни изчил давом эттиришни тақозо этади ва буларнинг асосини Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Олий Бош Қўмондонининг Ўзбекистон Қуролли Кучларининг 20 йиллиги муносабати билан қабул қилинган Директивасида баён этилган устувор мақсад ва йўналишини ташкил этади.

Мамлакатимизнинг мудофаа хавфсизлиги масаласи ҳозирда юзага келган шароитларда алоҳида долзарб аҳамият касб этади. Бу масала тўғридан-тўғри Қуролли Кучларга тааллуқли бўлгани сабабли, биз уларнинг доимий, юксак жанговар шайлиги, ишончлилигига жиддий эътибор қаратишимиз зарур. Чунки бу жиҳатлар давлатимиз раҳбарияти томонидан олдимизга қўйилган вазифаларни муваффақиятли ҳал қилишда асосий, белгиловчи омил бўлиб хизмат қиласи. Шу сабабли, Қуролли Кучларни ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш, уларнинг жанговар

қобилияти, ҳаракатчанлиги, тезкорлиги, хүшёрги ва жанговар шайлигини ошириш жараёнларида қуидаги асосий жиҳатлар биринчи даражали аҳамиятга эга бўлади.

Биринчи. Биз маъмлакатимиз Президентининг кўрсатмалари га мувофиқ равишда Қуролли Кучларимизни, барча тур ва хилдаги қўшинларимизни замонавий қурол-яроғ ва жанговар техника, юқори даражадаги аниқлик билан зарба берадиган қуроллар, электрон, компьютер ва ахборот технологиялари, замонавий бошқарув ва алоқа тизимлари, ишончли ва қулай кийимбош ҳамда анжомлар, якка тартибдаги ва жамоавий ҳимоя воситалари билан таъминлашни ҳар қачонгиданда изчил ва мақсадга йўналтирилган ҳолда давом эттиришимиз лозим.

Бунинг натижаси сифатида эса барча тоифадаги ҳарбий хизматчиларнинг асосий вазифаларидан бири, бу курол-яроғлар ва жанговар техникани эгаллаш, уларга хизмат кўрсатиш ва жангда моҳирона қўллай билиш, ҳарбий хизматчиларда юқори техник маданиятни шакллантиришга бўлган эътиборни кучайтиришдан иборат бўлади. Бу масалани сифатли ҳал қилишда энг янги педагогик технологияларни эгаллаган офицер ва сержантлар професионал ва услубчи сифатида етакчи роль ўйнайдилар.

Иккинчи. Жанговар, командирлик ва оператив

тайёргарлик сифатини изчил ошириб бориш, шахсий таркибда юзага келаётган вазиятда тезкорлик билан түғри йўл танлай билиш ва ҳар қандай мураккаб шароитда аниқ, асосланган қарорлар қабул қила олиш маҳоратини шакллантириш масалалари ҳарбий кадрларнинг алоҳида диққат-эътиборида бўлиши зарур, замонавий ва юқори даражадаги аниқликка эга бўлган ҳамда бошқа турдаги қуролларни қўллаш асослари ва замонавий жанг хусусиятларини чуқур билиш ҳарбий кадрларнинг энг муҳим вазифаларидан бири бўлиши даркор.

Замонавий ҳарбий ҳаракатлар театри шароитида жанговар операцияларни ўтказишининг турли моделларини ўзлаштириш мактабига айланиши лозим бўлган қўмондонлик-штаб ва тактик-ўқув машқларини режалаштириш, ташкил қилиш бўйича ишлар самарадорлигини оширишга ўта жиддий эътибор қаратиш талаб этилади. Бугунги кунда қўмондонлик-штаб ва тактик-ўқув машқлари бу жанговар маҳорат, ҳарбий кадрларнинг оператив-тактик билимдонлигини таомиллаштириш, бутун шахсий таркибнинг жанговар ҳаракатлар олиб бориш борасидаги билим ва малакаларини мустаҳкамлаш мактабидир.

Учинчи. Жанговар ва маънавий-маърифий тайёргарлик мобайнида ҳарбий хизматчиларнинг ахлоқий-руҳий чиниқиши ва маънавияти

шакланишига, жанговар ҳаракатларнинг энг мураккаб шароитларида ҳам уларни галаба қозонишига сафарбар қилиши масалаларига эътибор қаратилиши лозим.

Шу билан биргаликда, жанговар вазиятнинг турли шароитларида, кундузи ва тунда, тоғ ва чўл жойларида, аҳоли пунктларида, муҳим ҳарбий давлат обьектларини қўриқлаш ва мудофаа қилишда жанг олиб бориш тактикасини қунт билан эгаллаш, мураккаб, турли воситалар орқали олинган маълумотларни солиштириш ва таҳлил қилиш, ҳақиқий маълумотни сохта ахборотдан ажратада олиш ҳамда командир томонидан асосланган қарорлар қабул қилиниши учун амалий хulosалар чиқара билиш маҳоратини кўзда тутган ҳолда, мағфулотларни олиб бориш талаб этилади.

Тўртинчи. Жанговар шайликни таомиллаштириш ва ҳушёрликни ошириш масалалари ҳозирда ҳам кундалик фаолиятимизнинг энг муҳим таркибий қисми бўлиб қолмоқда. Ушбу кенг кўламли вазифа дунё ва минтақадаги замонавий ҳарбий сиёсий вазиятнинг характеристи ва хусусиятларидан келиб чиқмоқда. Ўзбекистон халқига Янги йил табригидаги Ютбошимиз ҳозирги кундаги долзарб ва муҳим вазифалар ҳақида фикр юритар экан, бугун биз бошимиздан кечираётган нотинч ва таҳликали

замонда доимо ҳушёр, огоҳ ва сезгири бўлиб яшашни унутмаслигимиз лозимлигини таъкидлаб ўтгани ҳам бежиз эмас. Аммо шуни эсда тутиш керакки, ҳушёрлик ва жанговар шайлик доимо ёнмаён туради ва бир-бирини тўлдириб боради. Демак, биз доимо ҳушёрликни ошириб, жанговар шайликни такомиллаштириб боришимиз зарур. Бунинг учун бизда барча зарур шароитлар ва аввало, профессионал жиҳатдан яхши тайёргарликка эга бўлган, стратегик ва тактик фикрловчи, фаол ва фидойи ҳарбий кадрлар офицер ва сержантларимиз бор.

Биз ташаббускор ва фидойи офицерларимиз билан ҳақли равища фахрланамиз. Қуролли Кучларимизнинг жанговар қудрати ҳамда шайлигини янада ошириш ишига муносаб ҳисса қўшаётган сержантларимиз армиямизнинг том маънодаги суюнчи ва таянчидир. Шу билан биргаликда, сержантлар тайёрлаш борасида доимиий ғамхўрлик намоён этган ҳолда, бундан буён ҳам уларда командирлик ва етакчилик фазилатларини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик технологиялар, жанговар тайёргарликни ташкил қилишининг янги шакл ва усусларини ўзлаштириши, ишониб топширилган қурол-яроғ ва ҳарбий техникалардан моҳирона

фойдаланишига эришиш борасидаги ишларни изчил давом эттиришимиз лозим.

Бешинчи. Бугунги кунда ҳарбий хизматчиларнинг маънавий-ахлоқий ва ватанпарварлик тарбиясини такомиллаштириш, ёшларимизда қадрдон заминга, ўз мустақил Ватани, унинг тарихи ва маданиятига, буюк аждодлар меросига муҳаббат тушунчаларини шакллантириш ҳар қачонгиданда муҳим аҳамият касб этади. Биз ҳар бир ёш йигитни баркамол ривожланган, маънан бой, ахлоқан соғлом ва жисмонан чиниққан шахс қилиб тарбиялашимиз керак. Ватан ҳимоячиларида мамлакат ишлари ва ташвишларига, ривожланган ва гуллаб-яшнаётган Ўзбекистонимизга дахлдорлик ҳиссини мунтазам тарбиялаб бориш лозим. Бу масалани ҳал қилишда офицер ва сержантларнинг роли беқиёсдир. Айнан улар қўл остидагиларда мустақиллик ғояларига содиқлик, ватанпарварлик, мустақил Ватангага муҳаббат туйғуларини тарбияловчи ҳамда аскар онгига эзгулик, шон-шараф, қадр-қиммат, инсонпарварлик ва ўзаро ҳурмат каби умуминсоний қадриятларию! сингдирувчи профессионал сифатида ҳам, педагог ва мураббий сифатида ҳам катта роль ўйнайдилар.

Олтинчи. Ҳарбий жамоаларда уюшқоқлик, ҳамжиҳатлик ва ўзаро тушкунликни ошириш борасидаги саъй-харакатларни сусайтирмаслик. Ҳарбий кадрлар ва

барча шахсий таркиб ижрочанлигини замон талаблари даражасига кўтариш масалалари. Қуролли Кучларимизнинг кундан-кунга ошиб бораётган жанговар қудрати, ҳаракатчанлиги ва ишончлилиги шахсий таркиб олдига янги талабларни қўймоқда. Мамлакатимиз Президенти томонидан Қуролли Кучларимиз олдига қўйилган вазифаларнинг янгилиги ва мураккаблиги нафақат уларни юқори сифат билан бажариши, балки доимий изланиш, ташаббускорликни талаб этади. Шахсий таркибнинг жанговар ўқуви ва жанговар малакаси сифатини оширишда пухта ўйланган ташкилий-тарбиявий чоратадбиirlар тизими ҳамда ҳар бир ҳарбий хизматчига нисбатан унинг шахсий позицияси ва ушбу муҳим ишга қўшадиган ҳиссаси борасидаги талабчанликни ҳисобга олиш лозим.

Ҳарбий жамоаларда ҳарбий интизомни мустаҳкамлашда сержантларнииг роли улкан аҳамияг қасб этади. Шунинг учун ҳам Юртбошимиз бошлангич бўлинмаларда маънавий-ахлоқий муҳит ва тартиб-интизомни яхшилашда сержантларнинг ролини кучайтиришига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини таъкидлайди. Командирлар, тарбиявий ишлар органларининг бу муаммони ҳал этишидаги вазифаси, ўйлайманки, сержантларга ўзларини ҳарбий жамоадаги маънавий-ахлоқий муҳитга самарали таъсир қўрсатишга қодир бўлган реал куч деб ҳис этишиларига ёрдам беришдан иборат. Бунинг учун уларни зарурий билимлар, малака ҳамда қўл остидагиларни бошқара олиши маҳорати билан қуроллантириши зарур.

2.2. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг жамиятимиз ҳаётидаги ўрни ва нуфузи

Мамлакатимиз Қуролли Кучлари жанговар тайёргарлигини таъминлашнинг устувор вазифалари орасида қўшинларни тайёрлашида миллий гоя, мустақиллик мағқурасига таянган ҳолда тарбиявий ишларни ташкил эгисининг бутун тизимини қайта тузишига эришилганлиги ҳам алоҳида эътиборга лойик. Ислоҳотларнинг энг муҳим амалий натижасини армиядаги ахлоқий-руҳий, маънавий мухитнинг бутунлай янгиланганида, жамиятимизда армияга ва ҳарбий хизматга нисбатан ёндашув ва қараишлар тамомила ўзгарганида, ёшлиаримизнинг ҳарбий хизматга бўлган қизиқишларида ҳам кўриш мумкин. Ҳарбий хизматдан мустаҳкам ҳаётий қараишларга эга бўлиб қайтган ўғлонлар мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотларда фаол иштирок этишига ҳар томонлама тайёр эканлигини намоён этмоқда.

Таъкидлаш лозимки, мамлакатимиз биринчи Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ислом Каримовнинг Ватан ҳимоячиларига йўллаган байрам табриги миллий армиямиз ташкил этилганидан буён ўтган 20 йиллик давр, унинг ривожланиши ва тақомиллашиб бориши якунлари ифодаланган ҳамда келајсак учун вазифалар белгилаб берилган муҳим хужжатдир. Бу вазифалар янгилиги, мураккаблиги ҳамда дунё ва минтақада содир бўлаётган жараёнларнинг чуқур таҳлил этилгани билан ажралиб туради. Шу ўринда, ҳарбий кадрлар олдига қўйилаётган бугунги вазифалар дунё ва минтақадаги ҳозирги ҳарбий-сиёсий вазиятни чуқур таҳлил қилишидан келиб чиқаётганлигини таъкидлаш зарур. Вазият эса мураккаб ва таҳликали. Бир томондан ўттиз йилдан зиёд вақт мобайнида уруши

давом этиб келаётган Афғонистондаги вазиятнинг бекарорлиги, Яқин Шарқ ва Форс кўрфази худудидаги кескинликнинг ортиб бориши, наркотрафикнинг кенг кўлам ёяётганлиги бизни янада хушиёрликка чорлайди. Бошқа томондан Афғонистондаги террорчилликка қарши операциянинг ўз якунига етмаганлиги ҳамда Америка контингенти ва хавфсизликка кўмаклашадиган халқаро кучларнинг 2014 йилда Афғонистондан олиб чиқиб кетилишининг эълон қилинishi ва келгусида бу қарорнинг амалга оширилиши террорчиллик ва экстремистик фаолиятнинг кенгайши хавфининг кучайшиига олиб келади. Лўнда қилиб айтганда, минтақадаги тиичлик, барқарорлик ва изчил тараққиётга нисбатан таҳдиодларнинг кучайши тенденцияси тобора ортиб бораётгани очиқ-равишан кўриниб турибди.

«Буларнинг барчаси, деб таъкидлайди Юртбошимиз, мамлакатимизнинг бутун мудофаа ва хавфсизликни таъминлаш тизимини янада такомиллаштириши ва унинг самарадорлигини юксалтириши бўйича олдиндан ишлаб чиқилган тизимли чоратадбирларни амалга ошириши, Куролли Кучларимизнинг салоҳияти ва ҳарбий тайёргарлигини ҳар томонлама мустаҳкамлаш борасидаги ишларни изчил давом эттиришини тақозо этмоқда». Ушбу ўта муҳим кўрсатма нафақат сиёсий аҳамиятга эга, у ташкилий жиҳатдан ҳам долзарб бўлиб, атрофдаги воқеликларни ўз вактида ҳисобга олиш ва давр масъулиятига тўғри баҳо берииш ҳамда Куролли Кучлар жанговар шайлигини янада ошириш бўйича тегишли чораларни кўриш учун кўшиналарнинг барча тур ва хиллари ҳамда куч тузилмаларининг барча бўғинлари ролини аниқ белгилаш заруратини ўз ичига олади. У ахлоқий нуқтаи назардан ҳам ҳар бир ҳарбий хизматчи мустақил Ватан тақдиди, унинг фаровонлиги, дунё ва минтақадаги тинчлик ва барқарорлик учун шахсий масъулият ҳиссини чуқур англаб олишида принципиал аҳамият касб этади.

*Мамлакатимиз биринчи Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бош
Кўмондонининг кўрсатмаларини тушуниб етган ҳолда, бугунги кунда
биз Қуролли Кучларни ислоҳ қилиши ва модернизациялашини аввало
қуролли кураши стратегияси ва тактикасии янада
такомиллаштириши, Махсус операцияларни амалга ошириши,
Террорчилликка қарши курашии бўлинмалари, шунингдек, взвод каби
етакчи, асосий умумкўшин тактик бўлинмаларининг ролини
кучайтириши, уларнинг эҳтимол тутилган душиман ва босқинчи
тўдаларга қарши турли операцияларни ўтказиш бўйича қўйилган
вазифаларни ҳал қилишдаги самарадорлигини ошириши масалаларини
янада чуқурлаштиришига йўналтирилган мудофаа қурилишининг янги
босқичига қадам қўймоқдамиз, деган холосага келамиз.*

*Давлатимиз раҳбари «минтақамизда юз берини мумкин бўлган
жанговар ҳаракатлар театри шароитида тажриба тўплашни янада
ошириши, замонавий ҳарбий операциялар ўтказишниг асосий тамойил
ва усусларига оид билимларни такомиллаштириши ва
чуқурлаштириши»га алоҳида эътибор қаратишни талаоб этмоқда.*

*Операция деганде биз Қуролли Кучлар қўшинлари барча тур ва
хилларининг муайян оператив ва стратегик мақсадларга эришиши
вазифаси қўйилган ва чуқур ўйланган режса бўйича амалга
ошириладиган ҳамжихатликдаги жанговар ҳаракатларини
тушунашимиз. Ана шу таърифнинг ўзи Қуролли Кучлар Бирлашган
штаби, ҳарбий округлар штаблари, Қуролли Кучлар турлари ва
қўшилмаларидан юксак ташкилотчилик ва чинакам ижодкорликни,
чуқур стратегик ва тактик тафаккурни ҳамда операция ўтказиш
режаси ва услубини ҳар томонлама пухта ишилаб чиқишни талаб
этади.*

*Замонавий ҳарбий можаролар ва локал урушлардаги жанговар
операциялар таҳлили эндиликда жанговар фаолиятнинг турли*

соҳаларида қурол-ярог ва ҳарбий техниканинг янги турлари, жанговар ҳаракатлар олиб боришининг янги усуллари, маҳсус йўналишидаги янги жанговар тизимлар, компьютер ва ахборот технологиялари ҳамда кўшиналар бошқаруви ва жанговар ҳаракатлар олиб боришининг бошқа янгиликлари кенг қўлланилаётганидан далолат бермоқда. Буларнинг барчаси ҳозирги шароитларда стратегик вазифаларни ҳал қилишида уларга янгича ёндашиши ва шунга мос равишда жанговар ҳаракатлар олиб боришининг эҳтимол тутилган душманни тез ва тамомила яксон қилишини таъминловчи янги усулларини қидириши лозимлигини кўрсатиб турибди.

Куролли курашнинг замонавий стратегияси ва тактикасини, кўшиналарни бошқариши масалаларини ҳал қилишида барча турдаги штабларнинг роли чексиз ошмоқда. Куролли Кучларимизда штаблар ҳақиқий бошқарув органига айланганини таъкидлаш лозим. Куролли Кучлар Бирлашган штаби ўз фаолияти мобайнида оператив-стратегик бошқарув, тезкор тайёргарлик ва кўшиналарни жанговар қўллашнинг чинакам марказига айлангани ҳам принципиал аҳамият касб этади. Мудофаа вазирлигининг бошқарма ва бўлинмалари, ҳарбий округлар, қўшилма ва қисмлар штабларининг роли ҳам анча оиди. Юртбошимиз кўрсатмаларида таъкидланганидек, уларнинг бугунги кундаги асосий вазифаси янгича шароитларда кўшиналар бошқарувига ҳусусий ва дунёвий тажрибага таянган, аввало Куролли Кучлар Олий Бош Қўмондони кўрсатмаларига амал қилган ҳолда, замонавий жанговар операцияларни ўtkазishi шартлари ва ҳарактеридаги туб ўзгаришларни доимо назарда тутган ҳолда янгича ёндашиши ва раҳбарлик қилишидан иборат.

Штаблар ишини ташкил қилишида оддий, аммо ҳаммага мальум бўлган ҳақиқатни, яъни галаба тантанаси ва маглубият аламига айнан штабларда асос солинишини унутмаслик лозим. Шу сабабли штаблар

офицерларидан ўз ишини пухта билиш, юксак оператив-тактик маданият, ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш, тактик вазият, душман кучи ва воситаларини муфассал билиш, шунингдек, ижодкорлик ва фидокорлик, ўз вазифаларини бажаришида аниқлик ва тезкорлик талаф этилади.

Айнан штаблар офицерлари қўшинларни бошқариш тизимини хавфсизлигимизга нисбатан бўлаётган реал таҳдиð ва хатарлар, жанговар ҳаракатлар театрининг ҳарактери ва ҳусусиятлари ҳамда хориж тажрибасини мунтазам равишда ўрганиб бориши асосида янада таомиллаштиришининг ташаббускорлари ва фидокорлари бўлишилари лозим. Бунда ҳаракатчанлик, манёврчанлик, бўлинмаларнинг таъминот даражаси, уларнинг тезкор ҳаракатланиш, мамлакат хавфсизлигига нисбатан бўладиган ҳар қандай тажсовуз ва таҳдиidlарга самарали жавоб берииш қобилиятини ошириши ижодий ташабbusлар ва ўзгаришилар учун асос бўлиши керак.

Давлатимиз раҳбари талаф қилаётганидек, «замонавий ҳарбий ҳаракатлар театри шароитида жанговар операцияларни ўтказишининг турли моделларини ўзлаштиришининг мактабига айланиши лозим бўлган» қўмондонлик-штаб ва бошқа тактик-ўқув машқларини режалаштириши, ташкил қилиш ва ўтказиши борасидаги ишлар самарадорлигини янада ошириши масалалари Куролли Кучлар ва ҳарбий округлар қўмондонлигининг жиоддий эътибор марказида бўлиши зарур.

Бундан шундай хулоса келиб чиқадики, ўқув машқларини режалаштириши ва ўтказишида тактик, ўт очиши, муҳандислик тайёргарлиги, ахборот-коммуникация ва компьютер технологияларидан самарали фойдаланиш вазифалари, барча тур ва хилдаги қўшинларнинг ўзаро, шу жумладан, авиаация ва аввало, вертолёт бўлинмалари билан ҳамжихатликда ҳаракат қилиши,

қўшинлар мувваффақиятли жанговар фаолият юритиши учун уларнинг моддий-техник, фронторти ва бошқа турдаги таъминоти масалаларини уйгунликда ишлаб чиқиши учун реал имкониятлар яратиш лозим.

Мамлакатимиз Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондонининг кўрсатмалари қўмондонлик ва штаблар, тарбиявий ишлар органлари, барча офицер ва сержантларга алоҳида юксак сиёсий ва маънавий-ахлоқий маъсулият юклайди.

Жанговар шайлик, ҳарбий малака ва кўниқмалар дараҷасини ошириши, ҳамжихатлик ва ҳарбий интизомни мустаҳкамлаш вазифаларини ҳал қилиши борасида барча тоифадаги ҳарбий хизматчиларга нисбатан талабчанликни ошириши келгусида ҳарбий кадрлар фаолиятининг ўзига хос хусусиятига айланниши лозим. Бугунги кунда офицерлар корпуси ва сержантлар таркибини Юртбошимизнинг Ватан ҳимоячиларига йўллаган байрам табриги ва унда тилга олинган Директивада ифодаланган муҳим кўрсатмалар доирасида хушёрлик ва жанговар шайликни янада оширишига қодир бўлган сиёсий ва ҳарбий услугубий кучга айлантириши биз учун ҳар қачонгиданда муҳим.

Юртбошимизнинг байрам табриги барча ўқув-тарбия ишларимизни янада фаоллаштириши, ҳарбий хизматчиларимизнинг мамлакатимиз хавфсизлиги ва халқимизнинг тинч-осойишта ҳаётини таъминлаш борасидаги масъулиягини оширишида куч-кувват багишлади. Бу куч-кувват ҳамда Қуролли Кучларимиз қисм ва бўлинмаларидаги руҳий кўтаринкилик Ватанимиз олдимизга қўядиган ҳар қандай вазифа сўзсиз ва шараф билан бажарилишида ёрқин далолатдир.

Ш-БОБ. ИНТЕРАКТИВ ТЕХНАЛОГИЯЛАРИНИ ҚУЛЛАШ БҮЙИЧА АКАДЕМИК ЛИЦЕЙДА УТКАЗИЛГАН ТАДҚИҚОТ ИШЛАРИ ВА ТАХЛИЛИ

3.1. Тажриба синовларни ташкиллаштиришни мақсади, вазифаси ва услубиёти

Долзарблиги. Янги стандартнинг фарқли жиҳати шундан иборатки, асосий мақсад ўқувчиниг шахс сифатида ривожланишидан иборат бўлган таъсирчан тавсифи ҳисобланади. Таълим олиш натижаларига бўлган талаблар шахсий, метафан ва фан натижалари кўринишида ифодаланган. Ўқитувчининг маъсулиятига хар доим, айниқса, давлат таълим стандартини жорий этган пайтда алоҳида эътибор берилган. Шу боис коллеж ва лицейларда талабаларда таълим ўқув асослари каби универсал ўқув ҳаракатлари (УЎҲ)ни шакллантиришга қаратилган таълим жараёни билан бирга сифатли методик ишларни олиб бориш ниҳоятда муҳим ва долзарб ҳисобланади. Шуни таъкидлаш керакки, нафақат ўқув адабиётларида акс эттирилган ўқув дарсларнинг мазмуни УЎҲни, балки ўқитувчи томонидан дарс пайтида фойдаланиладиган усул ва шаклларни шакллантиришга сезиларли тарзда таъсир кўрсатади. Талабаларга идрокнинг ёрқинлиги ва эркинлиги, ҳар хил қиёфаларга кириш осонлиги хосдир. Талабалар ҳар қандай фаолиятга эркин равишда кириб бора олади, шу боис таъсирчан (гурухли, ўйинли, ролли, амалиётга қаратилган, муаммоли, рефлексли ва бошқа) таълим шакл ва усуллари керак бўлади. Мазкур муаммонинг ечими тадқиқотимнинг “Интерактив таълим усулларидан ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш сифатида фойдаланиш” деган мавзусини белгилаб берди.

Тадқиқотнинг мақсади. Тадқиқот жараёнида илгари сурилган ишчи гипотеза биздан синов ишларини ташкил қилиш ва уни олиб боришни тақозо этди. Билимларни интерактив таълим усуллари ва

кўшимча чора-тадбирларни олиб бориш асосида академик лицей ўқувчиларининг билимларини ривожлантириш ва яхшилаш бўйича тадқиқотлар биз педагогик амалиёт ўтаган Тошкент енгил саноат университети қошидаги академик лицейда синов тажрибадан ўтди.

Синов 30 ўқувчиларни қамраб олиб, шулардан 15та синов гуруҳи, 15 таси эса назорат гуруҳидир.

Синов педагогик фаолияти интерфаол технологиялар ўқувчиларнинг билиш фаолиятининг фаоллашишига қай тарзда кўмак берадиганлигини аниклашдан иборат эди.

Тадқиқот обьекти – колледж ва лицей талабаларининг индивидуал шахс сифатида ривожланиши.

Тадқиқот предмети – колледж ва лицей талабаларнинг билиш фаолиятининг ривожланиши.

Тадқиқот гипотезаси – интерфаол усуллар – ўқув жараёнини фаоллаштириш ва интенсивлаштириш учун воситалар.

Интерфаол таълим ўзи нима?

Педагогика фанида бир неча таълим моделлари мавжуд:

- 1) пассив – таълим “объекти” ролида талаба бўлади (у кўради ва эшигади);
- 2) фаол – талаба таълим “субъекти” сифатида иштирок этади (мустақил иш, ижодий топшириқлар);

3) интерфаол – inter (ўзаро), act (харакат қилиш). Таълим жараёни барча ўқувчиларнинг доимий, фаол ўзаро таъсир кўрсатиш шароитида амалга оширилади. Талаба ва ўқитувчи кенг ҳуқуқли таълим субъектлари ҳисобланади.

Интерфаол таълим – бу авваломбор, сухбат кўринишидаги таълим бўлиб, унинг жараёнида ўқитувчи ва талаба ўртасидаги алоқалар ўрнатилади. Интерфаол таълим технологияларининг сони жуда кўп, масалан: тўлақонли хамкорлик технологияси; амалий ўйинлар; лойиҳалар усули; ИКТ ва бошқалар.

Дарслардаги интерфаол фаолият сұхбат тарзидаги мұлоқотни ташкил этиш ва ривожлантиришни назарда тутади, ўзаро тушиниш, ўзаро таъсир күрсатиш, умумий ва ҳар бир иштирокчи учун мұхим бўлган масалаларни биргаликда ечишга олиб келади. Ўқувчилар сұхбат тарзидаги таълим олганда танқидий фикрлаш, ҳолатни таҳлил қилиш ва тегишли ахборот асосида мураккаб муаммоларни ечиш, мұқобил фикрларни таҳлил қилиш, чуқур уйлаган қарорларни қабул қилиш, мунозараларда иштирок этиш, бошқа инсонлар билан сұхбатлашишга ўрганади. Бунинг учун дарсларда индивидуал, жуфт ва гурух тарзидаги ишлар ташкил этилади, тадқиқот лойиҳалар, ролли ўйинлар қўлланилади, хужжатлар ва турли ахборот манбалари билан ишланади, ижодий ишлар амалга оширилади. Жамоа ишлари талабаларни жипслаштиради, уларнинг чиқишимлик даражасини оширади, бошқалардан ёрдам сўраш истаги пайдо бўлади, жамоада ишлаш кўниумасини ва биргаликда килинган ишларнинг маъсулиятини оширади.

Усуллар ва услублар: ролли ўйинлар; индивидуал ишлар; гурух (кичик ва катта гурухлар)даги ишлар; ақлий ҳужум; карусел усули; Броуновскийнинг ҳаракати; қарорлар дараҳти ва х..к.

Нима учун айнан интерфаол таълим олинди? деган савол туғилиши табиий.

Бунинг бир нечта сабаблари мавжуд, яъни у:

шахсий, бошқарувчи, билиш, чиқишимлик универсал ўқув ҳаракатларини стандартга мувофиқ ҳолда шакллантиришга имкон беради;

интерфаол усулларнинг амалга ошиши қўйидаги кўрсаткичлар, яъни таълим натижаларига ижтимоий ва шахс учун мұхим тавсифни бериш бўйича таълимнинг самарадорлигини оширади;

ўқувчилар томонидан билимларни янада эгилувчан ва мустаҳкам ўзлаштириш, улар ўрганаётган соҳаларда мустақил ҳаракат қилиш имкониятини беради;

назарий билимларнинг ягона тизимини сақлаган ҳолда табақалашган ҳолда таълим олиш имкониятини оширади;

таълим олишда рағбат ва қизиқишни сезиларли даражада оширади;

аудитория дарс тизими шароитида улар ўқув жараёнига осон жалб қилинади, таълим шундай ташкил этилганки, унинг ўзи мақсадга қаратилган ривожланишга олиб келади;

нафақат ўқув материалини муваффақиятли ўзлаштириш, балки талабаларнинг интеллектуал ва маънавий жиҳатдан ривожланишни, уларнинг мустақиллигини, ўқитувчи билан ва бир-бирига яхши муносабатда бўлишни таъминлайди;

ўқувчи ва ўқитувчининг қулай психологик соғлиғини таъминлайди, дарсларда низоли ҳолатлар кескин камаяди, билим даражасини ошириш учун қулай шароитларни яратиб беради.

Синов вазифалари:

интерфаол таълим шакллари ва усулларини педагогик жараёнга киритиш услубиятини ўзлаштириш;

интерфаол таълим шакл ва усуллари амалиётда билиш фаолиятини қай даражада фаоллаштиришга кўмаклашаётганлигини таҳлил қилиш;

ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш мақсадида интерфаол таълим шакл ва усулларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқлиги бўйича олиб борилган тадқиқотлар юзасидан хулоса қилиш.

Асосий тадқиқот усуллари:

тадқиқот муаммолари бўйича психологик-педагогик ва маҳсус адабиётларни ўрганиш ва таҳлил қилиш;

турли хил дидактик материалларнинг мазмунини таҳлил қилиш;

ўқувчиларнинг дарсдаги ўқув фаолиятини кузатиш;

талабаларнинг универсал ўқув ҳаракатларини шакллантириш мақсадида тақдим этилаётган материалларнинг самарадорлигини аниқлаш учун мўлжалланган педагогик синовлар.

Лойихани амалга ошириш босқичлари:

Муаммолар бўйича илмий-услубий адабиётларни ўрганиш.

Ўқувчиларнинг шахсга оид ва жамоанинг психологик-педагогик харитасини таҳлил қилиш.

Таълим-фаолиятга оид таълим усули технологиясини таълим жараёнига татбиқ этиш.

Мазкур усулдан фойдаланган ҳолда дарс моделини яратиш.

Натижаларни кузатиб бориш.

Кутилаётган прогноз натижалари:

Ўқувчиларнинг дарсдаги фаоллик даражаси ошади.

Кучсиз ўқувчилар мустақил ҳаракатланиш имкониятига эга бўлади.

Фикрлаш тезлиги, хотира, давомат кескин ошади, билимни ижодий тарзда ўзлаштириш ҳажми ва сифати ошади.

Боланинг баркамол ривожланиши ва таълим олиш сифати кескин ошади.

Интерфаол таълим технологияларини амалий фаолиятда самарали фойдаланишининг натижаси

Айтиб берсанг – эсимдан чиқиб кетади, кўрсатиб берсанг – эслаб қоламан, уриниб кўришимга имкон

берсанг – мен тушуниб оламан.

Хитой мақоласи.

Ушбу мақолада, фикримча, интерфаол таълим усулнинг талабани таълим жараёнининг фаол субъектига айлантириш деган энг асосий ғояси акс эттирилган. Чунки интерфаол таълим усулларининг энг асосий фарқли жиҳати ўқувчиларнинг ўқитувчи томонидан шерик-ёрдамчи сифатида рағбатлантирадиган ўкув жараёнида фаоллик даражасини ошириш ҳисобланади. Таълим жараёни ва натижаси ушбу жараённинг барча иштирокчилари учун шахсий ахамият касб этади.

Лойихани амалга ошириш чоғида интерфаол дарснинг модели ишлаб чиқилган. Интерфаол усулбиёт бўйича ҳар қандай даср сингари у 3

босқични ўз ичига олади: даъват, тушуниб олиш, ўз мақсадига эга бўлган рефлексия ва таълим усуллари.

Даъват (ўрганилаётган мавзуга қизиқиш уйғотиш).

Шу боис интерфаол дарсларнинг биринчи босқичида қуйидаги усул ва услубларни қўллаш аст қотади: дарсни ностандарт тарзда бошлаш; ақлий хужум; муаммоли вазиятни қўйиш; ролли моделлаштириш.

Хусусан, **I босқичда** дарснинг мавзуси қўйилади. Жумбоқни ечиб, сиз дарснинг мавзусини билиб оласиз.

Муаммоли вазиятни қўйиш талабаларни янги билимларни ўзлаштиришда фикрлаш даражасини ва фаоллигини оширишга йўналтиради.

Хулоса: шундай қилиб, ўқувчи даъват босқичида дарсда кейинги фаолияти учун ички рағбатни олади.

Дарснинг II босқичи – тушиниб олиш талабалар томонидан аниқ тажрибани бошдан кечириш ва олинган тажрибани тушиниб олишни назарда тутади. Вазифам (иккинчи авлод стандартларни жорий этиш нуқтаи назардан) – талабага тайёр билимларни тақдим этиш эмас, балки мустақил билиш жараёнини ташкил этишдан иборат. Агар таълим жараёндан ҳақиқатни қидириб топиш жараёнини, ойдинлик, берк ҳолатлар, ишончсизлик, “эврика” деб хурсанд бўлиш ҳолатларини олиб ташласак, талаба педагогик ўзаро алоқанинг фаол субъектига айлана олмайди. Шу боис менинг дарсдаги фаолиятим – мен учун ва талабаларим учун “эврика”дир.

Тушиниб олиш босқичида мен қуйидагиларни қўллайман: гуруҳдаги мулоқотлар (мунозаралар, давра сухбати, ақлий хужум), муаммоли таълим, кооператив таълим, ўқув лойиҳаси, мультимедиа.

Мазкур усулларнинг мохияти ва афзалликларига батафсилроқ тўхталиб ўтаман.

Мунозаралар – интерфаол фаолият турларидан бири бўлиб, унга фикрларнинг тўқнашиши хосдир.

Дарсда мунозараларни олиб бориш:

Талабаларга дарсни қайси шаклда олиб боришимни олдиндан хабар бераман. Талабалар мавзуни уйда ўрганади. Интернет ахборот ресурслари, даврий матбуот, телевидениядан фойдаланган ҳолда материални қидириб топади. Энг яхши савол ва жавобларни танлаб оламиз, талабаларнинг фикрларини, ғояларини эшитамиз. Муаммони ечиш усулларидан бири бўлган “ғоялар дарахти”ни тузамиз.

Мунозаралар усулларини қўллашнинг самарадорлиги.

Мантиқий ва танқидий фикрлашнинг ривожланиши, вазиятни баҳолаш кўникмаларини шакллантириш, низоли муаммолар юзага келган шароитда қарорларни қабул қилиш ва ушбу қарорни ҳимоя қилиш, талабалар томонидан низоларниadolатли, очиқ ва тинчлик йўли билан ҳал этиш каби қадриятли кўрсатмаларни олиш.

Кооператив таълим, яъни гурухдаги иш “Биз ҳаммамиз бирга билган нарсани ҳеч ким билмайди” деган шиори остида ўтади.

Талабаларни фаоллаштириш шаклларидан бири сифатида дарсларда гурухдаги ишлар қўлланилади. Гурухдаги ишни ташкил этишни биринчи кундан бошлаймиз. Биргалиқдаги ишларнинг анъаналари, тартиби, кооперациянинг оддий кўникмалари аввал бир вақтнинг ўзида иккита энг мураккаб нарсалар, яъни ўқув материаллари билан ишлаш кўникмалари ҳамда ҳамкорлик кўникмаларини ўрганмаслиги учун дарсдан ташқари материаллар билан ўзлаштирилади. Албатта у ёки бу ўзаро алоқа қилиш шаклига эътибор бериб ҳамкорлик намунасини бераман. Гуруҳнинг ишлаш жараёнини диққат билан кузатаман ва энг муваффақиятли ва энг низоли ўзаро алоқа қилиш услубларини ажратиб оламан. Сўнг, жипс ҳолда ишлаган талабалардан талабалар билан ишлаш бўйича ўзининг услубларини намойиш этишини илтимос қиласман. Қолган талабалар гуруҳда ишлаш чоғида уларга нима ёққанлигини айтиб бериши лозим. Талабалар етакчи талаба бўлган гуруҳда, жамоада ишлашга ўрганади, бўйсунишга ва раҳбарлик қилишга ўрганади.

Үқитувчи томонидан гурухда ишлаш усулидан фойдалаганда қуйидаги муносабатлар тартибга солинади: курсдошига тўлиқ эътибор бериш; бошқаларнинг фикрлари, хис-туйғуларига жиддий муносабатда бўлиш; вазминлик, бир-бирига меҳрибон бўлиш (масалан, ҳеч ким шеригининг ҳатолари устидан кулиш ҳуқуқига эга эмас, чунки ҳар бир шахс “ҳато қилиш ҳуқуқига эга”).

Ишлаш чоғида талабаларнинг ишлаш жараёнида биргаликда муҳокама қилиш, бир-биридан маслаҳат сўрашини қўллаб-қувватлайман. Гурухда ишлашни баҳолашда нафақат талабаларга хос, балки инсонга хос фазилатларни, яъни вазминлик, яхши кайфиятда, дўстона, мулойим бўлишига алоҳида эътибор бераман. Ушбу дарс жараёнида синфдаги ҳолат К.Д.Ушинскийнинг дидактикага киритилган қиёфасига тўлиқ мос келади, яъни “Ҳаммага эркин равишда ҳаяжонланиш, ҳиссиётга берилишга имкон бериш, бироқ дарснинг мувваафакиятли чиқиши учун ҳар доим унинг меъёрини лозим даражада ушлаб туриш лозим, дарсда сукунатга йўл қўймаслик лозим. Талабаларга ўқитувчига савол бериш, ўзлари фикр айтиши, гапириши, аудиторияда эркин ва бемалол ўтиришига имкон бериш муҳим ҳисобланади.”

Талабаларнинг лойиҳа бўйича фаолияти

Маълумки, лойиҳа усулини жорий этишнинг биринчи босқичида асосий рол ўқитувчига тегишлидир. Даставвал мавзууни ўзим тавсия этаман. Улар асосан талабалар дастури ёки шахсий танлов бўйича қандайдир назарий масалага тааъллуқли бўлади. Ушбу фаолиятнинг мақсади эса мазкур масала бўйича билимларни чуқурлаштириш (гуруҳдаги ишлар, ҳабарлар) ҳисобланади. Кейинчалик лойиҳа мавзулари асосан талабалар томонидан таклиф этилади.

Кўпинча талабалар гуруҳдаги лойиҳаларни бажаришни хоҳлайди, аммо айримлари якка лойиҳаларни бажаришни истаб, унда ўз билимларини яққол намоён этади. Лойиҳани ҳимоялаш, одатда, талабалар яратган маҳсулини кўрсатиш шаклида амалга оширилади.

Бундан ташқари, баъзида талабалардан лойиҳа бўйича қисқа маъruzalarни тайёрлаш сўралади.

Талабаларнинг маъруза режаси қуидагича бўлиши мумкин:

• Нима учун биз айнан мана шу лойиҳани ишлаб чиқишни бошладик?

• Дастлабки тадқиқотлар қандай бўлган? Улар нимани аниқлашга ёрдам берган?

• Лойиҳанинг асосий ғояси нимада намоён бўлади?

• Сизга ким ёрдам берган?

• Дўстларингиз сизнинг лойиҳанингизни қандай баҳолади?

• Лойиҳа қайси босқичларда олиб борилган?

• Лойиҳани қандай қилиб яхшилаш мумкин?

Бажарилаётган лойиҳаларни баҳолаш рағбатлантирувчи тавсифга эга. Лойиҳани бажаришда иштирок этган барча талабаларни рағбатлантираман.

Натижада олинган тажриба талабанинг бебаҳо бойлигига айланиб, у билим ва кўникма, ваколат ва қадриятларни ўзида мужассам этади.

Компьютер технологиялари.

Ўқув жараёнида ИКТдан фойдаланиш қуидарни амалга оширишга кўмак беради: таълим самараларини кучайтириш; материални ўзлаштириш сифатини ошириш; ўқишига тайёргарлик даражаси турли бўлган талабаларга табақалашган ёндошувини амалга ошириш; турли қобилият ва имкониятларга эга бўлган талабаларга бир вақтнинг ўзида ташкил этиш кўникмаларига ўргатиш.

ИКТни қуидаги йўналишлар бўйича амалга ошираман:

1. Дарсларга тақдимот материалларини тайёрлаш;
2. Интернет ресурслари билан ишлаш;
3. Тайёр таълим дастурларидан фойдаланиш.

Дарсларга тақдимот материалларини тайёрлаш.

Янги материални ўрганиш жараёнида слайдлар тақдимоти, мультимедия маъruzасини қўллайман.

Дарснинг III босқичи (оператив назорат) – тестдан ўтказиш (фикрлаш) ўрганилаётган ахборотни максимал ҳолда тўлиқ тушуна билиш, олинган билимларни ҳам бошқа талабалар билан, ҳам илгари мавжуд бўлган билимлар билан солишириш, ўзлаштириш жараёнида мумкин бўлган хатоларни аниқлаш ҳамда талабалар томонидан хатоларнинг келиб чиқиши сабабларини аниқлашга қаратилган.

Хулоса:

Шундай қилиб, дарсларда интерфаол технологияларни қўллаш ўқувчиларни суст кузатувчи сифатида эмас, балки ишнинг фаол иштирокчиларига айлантиришга имкон беради, талабаларнинг фанни ўрганишга бўлган қизиқишини оширади, уларни ишга ижодий ҳолда ёндошишга, билимни мустақил тарзда олишга мажбур этади. Дарслар ҳақиқий ижодий жараёнга айланади, ривожлантирувчи таълим тамойили амалга оширилади. Буларнинг барчаси шундай хулоса қилишга имкон берадики, ўқувчиларда бу усулда коммуникатив кўникмалар шаклланади ва педагогик жараёни юқори натижага беради.

Интерфаол таълим технологиялари талабанинг баркамол ривожланишини ва таълим сифатини оширишни таъминлади, яъни: интеллектуал ривожланиш даражаси ошди; ахборот, ижодий фаоллиги ошди; ахборотни таҳлил қилиш қобилияти ошди; универсал ўкув ҳаракатлари шаклланди; ўкув, лойиҳа фаолиятига бўлган ижобий рағбати шаклланди.

3.2. Академик лицейда ўқитиши жараёнда интерфаол усулларини қўллаш бўйича тажрибавий текширишлар

Тажриба ўспиринларни таълим бериш дарслари бўйича чақирав олди тайёргарлик жараёнида тажриба ва назорат гурӯҳларида олиб борилади:

1. Биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш;
2. Маънавий-маърифий ишлар;
ва бошқ.

Тадбир (дарс)лар мавзулари назорат гуруҳида анъанавий технологиялар бўйича дарсни олиб боришининг асосий мавзулар режасига мувофиқ ҳолда олиб борилди.

Тажриба гуруҳида эса тадбир (дарс)лар ҳам анъанавий технологиялар бўйича, бироқ юқорида санаб ўтилган интерфаол таълим усуллари асосида ва янада кенг бўлган тадбирлар режаси орқали олиб борилди.

Харбийлар – ватанпарварлар, уруш ва меҳнат фахрийлари билан учрашувлар уюштирилди.

Ватан ҳимоячилари кунига бағишлиланган сойли минтиқдан отиш мусобақалари ўтказилди.

Мудофаа-оммавий ишлари бўйича ойлик мазмунли ўтди. Шунингдек, мавзуларга оид бадиий филмлар намойиш этилди, харбий-амалий спорт турлари бўйича мусобақалар олиб борилди, “Қардошлар қабристони” ёдгорлик мажмусига келиш.

Ўқувчилар «Шункорлар» харбий-спорт ўйинида иштирок этди.

«Харбий хизматчилар ва уларнинг ўзаро муносабатлари. Харбий тартиб-интизоми» мавзуси бўйича алоҳида тўхталиб ўтамиз.

Мазкур мавзу бўйича дарсни олиб бориш чоғида биз “Қуролли Кучлар фаолиятининг ҳуқуқий асослари” деган мавзуга эътиборни қаратдик.

Олиб бориш шакли – амалий ўйин.

Дарснинг блок-схемаси (дарс режаси)

1. “Жойни эгаллаб ол” усулидан фойдаланган ҳолда мавзуга кириш – 10 дақ.
2. Ақлий ҳужум – 10 дақ.
3. Ўйин машқлари – 10 дақ.

4. Фаол машқлар – 40 дақ.

5. Дарсга якун ясаш – 10 дақ.

Дарс жараёни:

1. “Жойни эгаллаб ол” усулидан фойдаланган ҳолда мавзуга кириш. Ушбу усул ёрдамида ўқувчилар мухокамага қўйилган масала юзасидан ўз фикрни изоҳлаши мумкин. Бунинг учун синфнинг қарама-қарши томонларида кўргазма материаллари осилади. Уларнинг бирида «Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг жамиятимиз ҳаётидаги ўрни ва нуфузига эга», иккинчисида эса «Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг жамиятимиз ҳаётидаги ўрни ва нуфузига эга эмас» деб ёзилган.

2. Ақлий ҳужум. Ўқувчиларга “Ўзбекистон Республикаси мудофаасининг асослари нимадан иборат” ва нима учун у армиямиз ва мамлакатимизга керак? деган саволга жавоб бериши учун уйлаб олиш таклиф этилади. Талабалар бир оз вақт уйлаб тургандан кейин ўз фикрларини айтади ва кўргазма материалига ёзилади. Ўқитувчи дарсга якун ясайди ва “Ўзбекистон Республикаси мудофаасининг асослари” тушунчасига таъриф беради.

3. Ақлий ҳужум. Мазуни мустаҳкамлаш учун “Ўзинга тенгини топ” ўйин машқидан фойдаланилади.

4. Қўшин жамоасини моделлаштириш. Иштирокчиларга ҳарбий хизматчиларнинг жамоасини моделлашириш таклиф этилади.

Фаол машқни олиб бории жараёни

1. 4-5 талабалардан иборат бўлган гуруҳлар тузилади. Ҳар бир гуруҳга шахсий топшириқ берилади ва улар гурухда турли услубларда ишлайди.

Баҳолаш мезонлари:

- иштирокчилар қўшин жамоасини аудиторияда моделлаштириди;
- иштирокчилар қоидага риоя қиласиди, жипс ҳолда ишлайди (ҳар бир қоидабузар ҳолат учун 2 балл олиб ташланади).

2. Агар жамоа шовқин-сирон билан ишлаган ва жамоа аъзолари бир-бири билан доимо жанжаллашган бўлса, ушбу жамоа барча балларни йўқотади.

3. Вақт ўтиши билан ҳар бир гурух:

- уларнинг орасидан қўшин жамоасининг минтигини ифодалаш;

Улар ишлайдиган қоидаларни тушинтириб бериш ҳамда фаол ва зукко бўлган талабаларни рағбатлантириш лозим.

Лойиҳаларни кўриб чиқиши. Иштирокчилар мухокамадан олдин кузатади ва энг яхши иштирокчига овоз беради. Жамоаларга қуйидаги саволлар берилади:

- Мазкур жамоада ишлаш мароқли бўлдими? Нима учун?

- Қайси жамоа биринчи дамлардан бошлаб жипс ишлай олмади?

Нима учун?

- Қайчи гурух топшириқларни аъло даражада бажади? Нима учун?

- Қайси гурух топшириқларни бажара олмади? Нима учун?

- Қайси гурух ўзи тузган жамоадан кўпроқ қониқиши ҳосил қилди?

Шунингдек, қўшимча саволларни ҳам бериш мумкин:

- Қайси гурухда етакчи талаба кузатилди?

- Агар етакчи талабани ўзгартирганда натижа ўзгарадими ёки ўзгармасдан қоладими?

- Сиз учун нима муҳим, биргаликда ишлашми ёки алоҳида ишлашми?

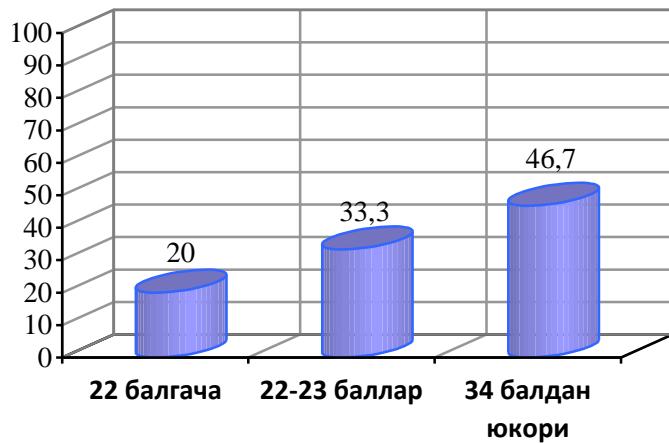
Юқорида изоҳланган режа бўйича тажриба гурухда фаол таълим усулларидан фойдаланган ҳолда олиб борилган дарс қуйидаги натижаларни берди:

1 ва 2 жадваллар ва графикаларни таққослаб, маънавий-марифий ишлар масалалари бўйича ўқув материаллар ва билимларни ўзлаштириш натижалари ҳамда тажрибадан олдин ва кейин ҳарбий-ватанпарварлик тарбия кўрганлик даражаси каби кўрсаткичлар киритилган.

1 жадвал.

грухлар	Шахсий таркибни сони	22 баллгача (паст)	%	23-33 баллар (урта)	%	34 балдан юқори (юқори)	%
синов гурухи	15	3	20	5	33,3	7	46,7

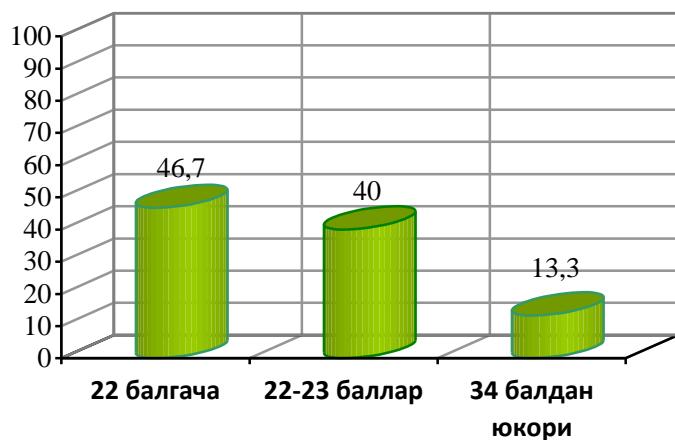
1 график.

2 жадвал.

грухлар	Шахсий таркибни сони	22 баллгача (паст)	%	23-33 баллар (урта)	%	34 балдан юқори (юқори)	%
назорат гурухи	15	7	46,7	6	40	2	13,3

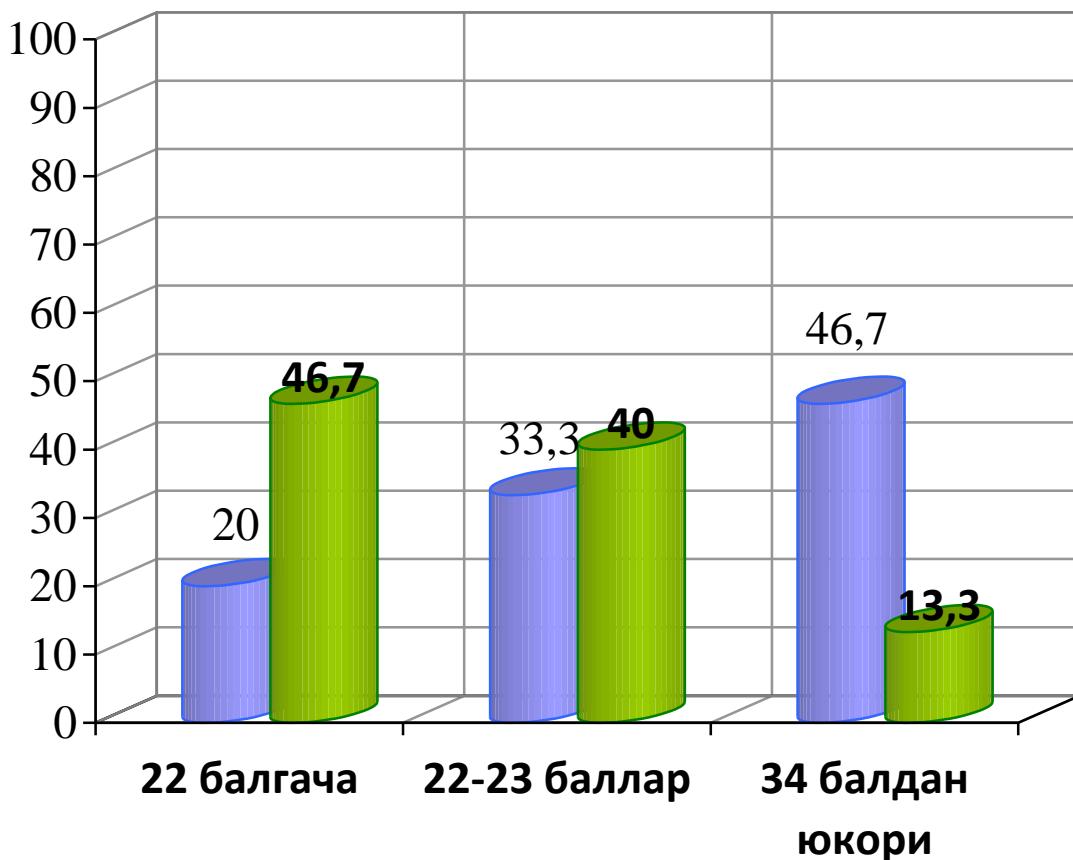
2 график.

3 жадвал.

грухлар	Шахсий таркибни сони	22 баллгача (паст)	%	23-33 баллар (урта)	%	34 балдан юқори (юқори)	%
синов гурухи	15	3	20	5	33,3	7	46,7
назорат гурухи	15	7	46,7	6	40	2	13,3

З график.

З жадвал ва графигидан кўриниб турибдики, фаол таълим усуллари ва талабаларнинг фикр юритиш фаолиятини фаоллаштириш ҳамда давлат ва жаҳонда рўй берадиган қўшимча чора-тадбирларни олиб бориш ҳамда мамлакатнинг армия ва мудофаага тааллуқли бўлган масалалар асосида академик лицей ўқувчларининг ўзлаштириш қобилияти 33 %дан ошди.

Хуносас:

Шундай қилиб, дарсларда интерфаол технологияларни қўллаш ўқувчиларни суст кузатувчи сифатида эмас, балки ишнинг фаол

иштирокчиларига айлантиришга имкон беради, талабаларнинг фанни ўрганишга бўлган қизиқишини оширади, уларни ишга ижодий ҳолда ёндошишга, билимни мустақил тарзда олишга мажбур этади. Дарслар ҳақиқий ижодий жараёнга айланади, ривожлантирувчи таълим тамойили амалга оширилади. Буларнинг барчаси шундай хулоса қилишга имкон берадики, ўқувчиларда бу усулда коммуникатив кўникмалар шаклланади ва педагогик жараёни юқори натижа беради.

Интерфаол таълим технологиялари талабанинг баркамол ривожланишини ва таълим сифатини оширишни таъминлади, яъни: интеллектуал ривожланиш даражаси ошди; ахборот, ижодий фаоллиги ошди; ахборотни таҳлил қилиш қобилияти ошди; универсал ўқув ҳаракатлари шаклланди; ўқув, лойиҳа фаолиятига бўлган ижобий рағбати шакилланди.

ХУЛОСА

Агар якун ясайдиган бўлсак ва фаол таълим усууларини қўллаш бўйича умумлаштирадиган бўлсак, шуни айтиш керак бўладики, қўшимча дарсларни ва тадбирларни олиб бориша ўқувчилар томонидан ўрганилган материал эмас, балки янги материал ўрганилади, яъни активнинг ўзи ўқитувчининг ўқувчилар билан ва ўқувчиларнинг ўқувчилари билан ўзаро муносабатларга қаратилган бўлади. Ҳарбий тайёргарлиги бўйича ўқитувчининг ва дарс бўйича ўқитувчининг – гурух куратори (синф раҳбари)нинг роли эса ўқувчилар томонидан мақсадларга эришиш, билиш ва коммуникатив фаолиятини ташкил этишга йўналтиришдан иборат бўлиши мумкин бўлиб, унда ўқувчилар билиш жараёнига жалб қилинади.

Ўзбекистон Республикаси мустақиликка эришган кундан бошлаб мамлакатимиз ҳаётини барқарорлигини таъминлаш мақсадида миллий армиямиз, яъни Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ташкил этилди.

Президентимиз, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони И.А. Каримов миллий армиямиз ташкил топганлигининг 14 йиллиги муносабати билан армиямизнинг оддий аскар, сержант, офицер ва генералларига йўллаган табрик нутқида, мамлакатимизда ҳарбий қурилиш соҳаси бўйича олиб борилаётган ислохотларнинг мақсади ва уларнинг асосий мазмунини шарҳлаб шундай деган эди: «Қуролли Кучларимиз доимо мамлакатимиз озодлиги ва мустақиллигининг, кенг миқёсдаги демократик ўзгаришларни амалга ошириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш, муқаддас заминимизда тинчлик ва осойишталикни таъминлашнинг ишончли кафолати бўлиб келмоқда ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади».

Ўз ҳаётини дунёдаги энг муҳим ва олижаноб вазифа-Ватан химоячиси деган шарафли касбга бағишлиган инсонлар эса давлатимиз ва жамиятимизда ҳамиша юксак ҳурмат ва эҳтиромга муносиб бўлиб келмоқда. Давлатимиз раҳбарининг 2012 йил 24 октябрда қабул қилинган

«Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги хузуридаги Жамоатчилик кенгашини ташкил этиш тўғрисида»ги қарорида мазкур кенгаш демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш, Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ва Мудофаа вазирлиги фаолиятининг очик-ошкоралигини, фуқароларнинг мудофаа соҳаси ҳамда ҳарбий йўналишда амалга оширилаётган давлат сиёсатидаги иштирокини таъминлашга хизмат қилиши, ҳарбий хизматнинг нуфузини ошириш, армия сафларида хизмат қилаётган ва ҳарбий хизматга чақирилувчи ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга кўмаклашиши алоҳида белгиланган.

Мудофаа тизимини шакллантиришдаги яна бир муҳим жиҳат ҳарбий хизматчилар оиласарини ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилгани билан аҳамиятлидир. Шу маънода уларни уй-жой билан таъминлаш, кафолатланган тиббий хизмат кўрсатиш, моддий ва майший шароитларини янада яхшилаш борасида давлатимиз раҳбарининг алоҳида эътибори туфайли амалий ишлар олиб борилмоқда. Бу эса ҳарбийларга қатор имконият ва имтиёзлар яратмоқда. Президентимиз Қуролли Кучлар ташкил топганлигининг 21 йиллиги муносабати билан Ватан ҳимоячиларига йўллаган байрам табригида шундай таъкидлади: «Юртимизда 2013 йилнинг Обод турмуш йили деб эълон қилиниши муносабати билан ҳарбий хизматчиларни уй-жой билан таъминлаш, замонавий ҳарбий шаҳарчалар қуриш ва мавжудларини реконструкция қилиш, уларда бугунги кун талабларига, ҳарбий хизматчилар ва оила аъзоларининг эҳтиёжларига жавоб берадиган барча қулайликларни яратишга қаратилган давлат дастурларини изчил амалга ошириш Мудофаа вазирлиги, ҳарбий тузилмаларга эга бўлган вазирлик ва идораларнинг раҳбарлари, ҳарбий округлар қўмондонлигининг энг муҳим вазифасидир».

Мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотлардан кўзланган асосий мақсад, халқимизнинг маънавий юксалишига замин ҳозирлаш, хусусан, ёшларни инсонпарварлик, ватанпарварлик руҳида тарбиялаш,

ахлоқий-эстетик жиҳатдан баркамол инсонлар бўлиб етишишларининг илмий асосланган тарбиявий тизимини ишлаб чиқишдан иборат.

Битирув малакавий ишида Ўзбекистон Президенти И.Каримов асарлари, Олий Мажлис қонунлари ва бошқа норматив ҳужжатлар, илмий адабиётлар, диссертациялар, тарих дарслклари ва ўқув қўлланмалари, шунингдек оммавий ахборот воситалари, расмий нашрларда чоп этилган мақолаларни таҳлил ва тадқиқ этиш асосида “Давтанинг миллий хавфсизлигини таъминлашда Қуроллий Кучларнинг тутган ўрни” мавзуси бўйича қўйидаги хуносаларни чиқаришга ва тавсияларни беришга ёрдам берди.

1. Мавзуга доир тушунчаларнинг мазмун моҳиятини илмий ўрганиб чиқилди;

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов асарлари, Олий Мажлис қонунлари, илмий адабиётлар ёрдамида Ўзбекистон Республикасида Мудофаа тизимининг шаклланиши ва мустаҳкамланиши тарихи ўрганиб чиқилди;

3. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қонунлари ва бошқа норматив-хуқуқий ҳужжатлар асосида Ўзбекистон Республикаси мудофаасини ташкил этишда Қуролли Кучлар, Давлат органлари, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилот ва фуқароларнинг мудофаани таъминлашдаги иштироки таҳлилий ўрганиб чиқилди;

4. Илмий адабиётлар, дарслик ва ўқув қўлланмалар ёрдамида Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларнинг юксак жангаворлик қобилияти, ҳарбий-техникавий ва илмий куч-қудратининг ривожлантирилиши таҳлил этилди;

5. Мудофаа тизимини мустаҳкамлашда кучли ижтимоий ҳимоя ва имтиёзлар берилишининг аҳамияти ёритиб берилди.

Мамлакатимиз мудофаасини мустаҳкамлаш масалаларини муваффақиятли ҳал этиш ёшлар тарбияси, сиёсий онги, меҳнат фаолияти ва илмий-техника ривожланиши тезлиги билан чамбарчас боғлиқдир.

Тарбиялаш - бу инсонларни жамият учун жисмоний - ақлий меҳнатга ёки бошқа фойдали фаолиятга йўналтириш, шу билан бирга қўп қиррали ижтимоий вазифаларни бажаришга тайёрлашнинг объектив асосланган жараёнлардан иборат. Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси унинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Талаба – ёшлар ҳарбий ватанпарварлик тарбиясининг назарий ва амалий билимларига эга бўлиши, уларни ҳар тарафлама ҳарбий хизматга тайёрлаш ва Мустақил Ўзбекистон равнақини ҳимоя қилиш бўйича ўз бурчини адo этиш – ўқув юртлари педагогик жамоаларининг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Уни муваффақиятли ҳал этиш мақсадида ҳарбий ватанпарварлик тарбияси бўйича қўйдагиларни тавсия қиласман:

- ўқув юртларида ўрганиладиган бошқа фанлар билан боғланган ҳолда талабаларни миллий ватанпарварлик рухида ўз Ватани ҳимоясига қўлида қурол билан чиқишга доим тайёр бўлишга тарбиялаш;
- янги жамиятнинг фаол, онгли қурувчилари, миллий мустақиллик гояларига садоқатли, меҳнаткаш, жасоратли ва ўз Ватани учун ҳаётини берадиган инсонларни етиштириш;
- талабаларни "Ҳарбий ватанпарварлик тарбия" масалари бўйича назарий ва амалий билимлари билан қуроллантириш;
- ўрта ўқув муассасалар, лицейлар, коллежлардаги «Чақиравга қадар бошланғич тайёргарлик» фанига Ўзбекистон Республикаси Қуроллий Кучларини қандай ташкил топканлиги ва Ўзбекистон Республикаси президенти И.А.Каримов томонидан Ўзбекистон Республикаси Қуроллий Кучларини салоҳиятига ва умуман қилган ишлари туғрисида тулиқ маълумот берилиши.

Nizomiy nomidagi Davlat pedagogika universiteti

Harbiy kafedrasi
CHaqiriqqacha xarbiy tayyorgarlik yo‘nalishi

KURS ISHI

Fan nomi: Xarbiy vatanparvarlik tarbiyasi asoslari

**Mavzu:“Davlatning milliy xavfsizligini ta’minlashda Qurolli Kuchlarning
tutgan o‘rni”.**

Bajardi: 301-gurux talabasi

Axmedjanov.X

Tekshirdi: podpolkovnik

SH.Durmenov

Toshkent - 2017 y.

Kurs ishi rahbari

podpolkovnik

Durmenov SH.N.

Himoyaga ruxsat   «___» _____ 20 ___ у

Kurs ishi baholandi   «___» «___» _____ 20 ___ у

MAXSUS TAYYORGARLIK TSIKLI BOSHLIG'I
podpolkovnik

A.Kochkarov

**Харбий Ватанпарварлик тарбияси асослари фанидан бажариладиган
КУРС ИШИ РЕЖАСИ**

№	Бажариладиган ишлар босқичлари	Бажариш муддати	Бажарилганлиги хақида белги
1	Мавзу танлаш	Февраль 2017 г.	
2	Курс иши мундарижасини тузиш	Февраль 2017г.	
3	Курс иши мавзуси бўйича	Февраль	

	адабтётларни танлаш ва ўрганиш	2017г.	
4	Курс ишининг кириш қисмини яратиш	Февраль 2017г.	
5	Курс ишининг асосий қисмини яратиш	Март 2017г.	
6	Курс ишини якунлаш ва курс иши раҳбарига тақдим этиш	Март 2017г.	
7	Курс ишини ҳимояга тайёрлаш	Март 2017г.	
8	Курс ишини ҳимоя қилиш	Апрель 2017г.	

Талаба_____

Mundarija

Kirish.....	
4.	
1.Ma’ruza mashg‘ulotning ta’lim	
texnologiyasi.....	5.
2.Ma’ruza mashg‘ulotining texnologik	
xaritasi.....	6.
3.Reja.....	
7.	
4. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining mazmun mohiyati	8-
13.	
5.Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi ilmiylik va ob’ektivlik	
prinsiplari.....	14.
6.Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining asosiy vazifalari va	
yo‘nalishlari.....	15-
17.	

7.Xulosa.....18-

20.

8.Foydalanilgan
adabiyotlar.....21.

KIRISH

Ushbu mavzuni yoritishdan maqsad shuki, O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligini e’lon qilganidan so‘ng iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va huquqiy sohada tubdan o‘zgarishlar davriga qadam qo‘yanligi hamda o‘zining mustaqil Qurolli Kuchlari ya’ni, Milliy Armiyasini tashkil qilinishining muhim ahamiyati, mukammal kasbiy mahoratlarini yuksaltirishi haqidadir.

Mavzuni ham tarixiy, ham ilmiy va hamda tarbiyaviy jihatdan yoritish esa harbiylarning, vatan himoyachilarining ma’naviy-ma’rifiy dunyoqarashini yanada kengaytiradi.

SHu bois ma’lum yo‘nalishlar asosida e’tiboringizga havola qilinadi:

- O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining tashkil topishi;
- Mamlakat mustaqilligining mustahkam tayanchi
- Milliy Armiya O‘zbekiston davlatchiligining muhim poydevori.
- Vatanparvar harbiylar vatan himoyachisi.

Darhaqiqat, Mustaqillik qo‘lga kiritilgan dastlabki kunlardanoq, mamlakatimizda Qurolli kuchlarni mustahkamlashga qaratilgan qator islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirildi. Avvalo, ushbu tizimni qonun yo‘li bilan himoyalash masalasiga alohida e’tibor qaratildi. Prezidentimiz I.A.Karimov alohida ta’kidlaganidek, “bugun hech kimga sir emaski, biz yashayotgan XXI asr – intellektual boylik hukmronlik qiladigan asr. Kimki, bu haqiqatni o‘z vaqtida anglab olmasa, intellektual bilim, intellektual boylikka intilish har qaysi millat va davlat uchun kundalik hayot mazmuniga ega bo‘lmasa, – bunday davlat jahon taraqqiyoti yo‘lida chetda qolib ketishi muqarrar”¹

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон Конституцияси-биз учун демократик тараққеит йўлида ва фуқаролик жамиятини барпо этишда мустаҳкам пойдевордир. //Халқ сўзи, 2009, 6 декабрь

Bugungi zamonaviy, ixcham, tez harakatlana oladigan professional armiyamiz hamda unda xizmat qilayotgan mard va jasur yigitlarimiz bilan har qancha faxrlansak arziydi. Chunki, ana shunday zabardast armiya mustaqil Vatanimizning osoyishtaligini, milliy xavfsizligini, tinch va osuda hayotimizni ta'minlabgina qolmay, barqaror taraqqiyot va nurli istiqbolimizning kafolatidir.

Mustaqil milliy davlatchiligidan asos solingan birinchi kunlardanoq, davlatni, tabiat in'om etgan hamda mehnatkash xalqimiz tomonidan bonyod etilgan moddiy va ma'naviy boyliklarni himoya qilish, O'zbekiston Respublikasi mudofaasini tashkil etish va milliy armiya faoliyatining huquqiy mezonlarini ishlab chiqishga davlat siyosatining bosh masalalaridan biri sifatida qaraldi.

Markaziy Osiyo mintaqasidagi notinch harbiy - siyosiy vaziyat O'zbekistonga o'z mudofaa tizimini vujudga keltirishni hayotiy zarurat sifatida oldiga qo'ydi.

Mavzu: Davlatning milliy xavfsizligini ta'minlashda Qurolli Kuchlarning tutgan o'rni

1.Amaliy mashg'ulotning ta'limgan texnologiyasi

Mashg'ulot vaqtি 2 soat	Talabalar soni 20-60 kishi
Mashg'ulot shakli:	Amaliy
Mashg'ulot rejasi:	1. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining mazmun mohiyati. 2. Harbiy vatanparvarlik tarbiysi – yoshlar tarbiyasining samaradorligiga qanday erishiladi. 3. Harbiy vatanparvarlik tarbiysi ilmiylik va ob'ektivlik prinsiplari.
O'quv mashg'ulotining maqsadi:	Talabalarga Davlatning milliy xavfsizligini ta'minlashda Qurolli Kuchlarning tutgan o'rnnini yoritib berish.

Pedagogik vazifalar	O'quv faoliyati natijalari
1. Talabalarga Qurolli Kuchlar xaqida tushuncha berish. 2. Talabalarga Davlatning milliy xavfsizligini ta'minlashda Qurolli Kuchlarning tutgan o'rnnini yoritib berish. 3. Talabalarga Harbiy vatanparvarlik tarbiysi ilmiylik va ob'ektivlik prinsiplarini o'rgatish.	1. Talabalar Qurolli Kuchlar xaqida tushuncha oladilar. 2. Talabalar Davlatning milliy xavfsizligini ta'minlashda Qurolli Kuchlarning tutgan o'rnnini tushinib oladilar. 3. Talabalar Harbiy vatanparvarlik tarbiysi ilmiylik va ob'ektivlik prinsiplarini o'rganadilar.
Ta'limgan usullari	Amaliy, muammoli ta'limgan texnologiyasi
Ta'limgan shakllari	Individual, frontal, juftlikda ishlash
Ta'limgan vositalari	O'quv qo'llanma, proektog', slayd, jadvallar

Ta'lim berish sharoiti

UTV bilan ishlashga moslashtirilgan
auditog'iya

2.Amaliy mashg‘ulotining texnologik xaritasi.

Ish bosqichlari va vaqtি	Faoliyat mazmuni	
	Ta’lim beruvchi	Ta’lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	1.Mavzu bo‘yicha ta’limiy maqsad va kutilayotgan natijalar bilan tanishadi.	Tinglaydilar
Mavzuga kirish (15 daqiqa)	Davomat tekshiriladi. O‘quv maqsadi bo‘yicha topshiriq ishlab chiqiladi va talabalarga etqaziladi. Mavzuning maqsadi, rejasи va borishi etqaziladi.	Tinglaydilar va tanishadilar
2. Asosiy bosqich (55 daqiqa)	1. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni. 2. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi – yoshlar tarbiyasining samaradorligiga qanday erishiladi. 3. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi ilmiylik va ob’ektivlik prinsiplari..	Tinglaydilar Berilgan vazifa bo‘yicha ishlashadi va konspekt qilishadi.
YAkuniy bosqich (10 daqiqa)	Mavzu bo‘yicha yakuniy xulosalar aytiladi. Mustaqil ta’lim uchun o‘rganib kelish vazifasi beriladi.	Vazifani yozib oladilar

3.Reja:

1. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni..
2. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi – yoshlar tarbiyasining samaradorligiga qanday erishiladi.
3. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi ilmiylik va ob’ektivlik prinsiplari.

4. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining mazmun mohiyati.

Talaba – yoshlar harbiy vatanparvarlik tarbiyasining nazariy va amaliy bilimlariiga ega bo‘lishi, ularni har taraflama harbiy xizmatga tayyorlash va Mustaqil O‘zbekiston ravnaqini himoya qilish bo‘yicha o‘z burchini ado etish – o‘quv yurtlari pedagogik jamoalarining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Uni muvaffaqiyatli hal etishda "Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi" fani yordam beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida o‘quvchilarni xizmat qilishga ma’naviy – siyosiy, psixologik va jismoniy jihatdan tayyorlashning tashkili, mazmuni, shakllari va uslublarini tashkil qiladi.

"Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi" fanining asosiy vazifalari quyidagilar:
Birinchidan, o‘quv yurtlarida o‘rganiladigan boshqa fanlar bilan

bog‘langan holda talabalarni milliy vatanparvarlik ruhida o‘z Vatani himoyasiga qo‘lida quroq bilan chiqishga doim tayyor bo‘lishga tarbiyalash;

Ikkinchidan, talabalarda pedagogik xislatlarni rivojlantirish, yangi jamiyatning faol, ongli quruvchilari, milliy mustaqillik g‘oyalariga sadoqatli, mehnatkash, jasoratli va o‘z Vatani uchun hayotini beradigan insonlarni etishtirish;

Uchinchidan, talabalarni "Harbiy vatanparvarlik tarbiya" masalari bo‘yicha nazariy va amaliy bilimlari bilan qurollantirish, ularda o‘rta o‘quv muassasalar, litseylar, kollejlardagi «CHAQIRUVGA qadar boshlang‘ich tayyorgarlik» o‘qituvchisiga xos bo‘lgan lavozimda o‘quv-tarbiyaviy ishning tashkil etilishi va o‘tkazilishi bo‘yicha ko‘nikma va qobiliyalarini shakllantirish.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi bo‘yicha masalalar boshlang‘ich harbiy tayyorgarlik fanni o‘rganish natijasida talabalar quyidagilarni bilishi kerak:

- o‘rta maxsus va kasb – hunar ta’lim o‘quv yurtlaridagi „YOshlarning chaqiriqa qadar boshlang‘ich tayyorgarligi” mashg‘ulotlari davomida va darsdan tashqari tadbirdi, shakl va metodlari, mudofaa va sport ishlarini tashkil qilish va o‘tkazish metodikasini;

- "Vatanparvar", "Salomatlik" normalari va "SHunqorlar" harbiy sport o‘yinini tashkil qilish va o‘tkazishni, o‘quv-dala mashg‘ulotlarini o‘tkazish, „YOshlarning chaqiriqa qadar boshlang‘ich tayyorgarligi” fanining tugashiga bag‘ishlangan bayramlarni o‘tkazishni.

"Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi" fanini o‘rganish natijasida talabalar quyidagilarni bajara olishi zarur:

- o‘quvchilar harbiy vatanparvarlik tarbiyasi bo‘yicha o‘rta maxsus talim o‘quv yurtlaridagi tadbirdi rejalshtirish va amalga oshirish, ya’ni halqimiz jangovar va mehnat shuhratiga sazovor bo‘lgan joylariga safarlar uyushtirish;

- urush va mehnat faxriylari bilan uchrashuvlar tashkil qilish, Qurolli Kuchlar askarlari bilan uchrashuvlar o‘tkazish;

- harbiy vatanparvarlik mavzusi bo‘yicha nazariy konferensiylar o‘tkazish, harbiy Oliy bilim yurtlarida o‘qish uchun nomzodlar tanlash va tayyorlash;

- harbiy ish asoslarini o‘rganish uchun harbiy to‘garaklar tashkil qilish.

Mazkur fanni o‘rganish jarayonida har bir talaba mustaqil ravishda harbiy vatanparvarlik mavzusida 4-5 ma’ruza tayyorlashi (doklad, referat) shart.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi – yoshlar tarbiyasining samaradorligiga qanday erishiladi.

Mamlakatimiz mudofaasini mustahkamlash masalalarini muvaffaqiyatli hal etish yoshlar tarbiyasi, siyosiy ongi, mehnat faoliyati va ilmiy-texnika rivojlanishi tezligi bilan chambarchas bog‘liqidir.

Tarbiyalash - bu insonlarni jamiyat uchun jismoniy - aqliy mehnatga yoki boshqa foydali faoliyatga yo‘naltirish, shu bilan birga ko‘p qirrali ijtimoiy vazifalarni bajarishga tayyorlashning ob‘ektiv asoslangan jarayonlardan iborat. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi uning ajralmas qismi hisoblanadi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining metodologiyasi va ilmiy asoslari insoniyat omiliga nisbatan qo‘llaniladi. Bu tushunchaga insonning g‘oyaviy-

siyosiy, ma’naviy jismoniy va boshqa fazilatlari yig‘indisi kiradi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining nazariy va amaliy asoslarida O‘zbekiston Konstitutsiyasi, O‘zbekiston Respubikasi Prezidentining Vatanparvarlik va mustaqil Vatan himoyasi haqida g‘oyalari, Oliy Majlis qonun va qarorlari, Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Halq ta’limi vazirligi, Mudofaa vazirligining buyruq va ko‘rsatmalari, harbiy pedagogika va psixologiya, harbiy fanlar va boshqa qoida hamda me’yoriy hujjatlar o‘rin olgan.

Vatan himoyasi haqidagi asosiy hujjat davlatimizning „Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonunida aks etgan. Ushbu Qonun mudofaani tashkil etishning hamda O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarni boshqarishning huquqiy asoslarini belgilab, mamlakat mudofaasini ta’minlashda davlat organlarining vakolatlarini, shuningdek fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, korxona, muassasalar, tashkilotlar va fuqarolar ishtirokini aniqlab beradi.

„Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonunida alohida mamlakat mudofaasi xususiyatiga ega bo‘lib, Qurolli Kuchlarni tajavo‘zkorliklarni bartaraf etish va qaytarishga tayyorlash, Vatan himoyasi uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan fikrlar tizimini tashkil etadi. Harbiy xavf potensial manbalari mavjud ekan O‘zbekiston zaruriy etarilik darajasida davlat mudofaa qudratini mustahkamlashi zarur.

Xavf-xatar tug‘ilishi mumkin bo‘lgan sabablar:

1. Dunyoning turli mintaqalarida qurollangan guruhlarning bir joyga to‘planishining yuqori darajasi;
2. Dunyo bo‘yicha siyosiy vaziyatning kuchayishi;
3. Alohida davlatlar va davlat bloklarininig o‘z siyosatlarini kuch bilan hal qilishi;
4. Ba’zi davlatlarning boshqa mamlakatlar chegarasi yaqinida o‘z qurolli kuchlari guruhlarini kuchaytirishga intilishi;
5. CHegaradosh mamlakatlarda yuzaga kelgan siyosiy ahvolning o‘zgaruvchanligi va ularning kuchayishi imkoniyati mavjudligi;
6. Ba’zi bir Davlatlarning Markaziy Osiyo mintaqasidagi malakatlarga o‘z ta’sirini kuchaytirishga intilishi;
7. Siyosiy ekstremist guruhlar, noqonuniy-harbiy uyushmalar tomonidan tashkil qilingan terroristik aktlar. SHu bilan birga millatlar orasida buzg‘unchilik siyosatning olib borilish faoliyati.

Xalqning tinch hayoti va mamlakat havfsizligi kafolati, mustaqil rivojlanish va ijtimoiy munosabatlarni yangilash yo‘liga qadam qo‘ygan yosh mamlakat mustaqilagini kuriqlaydigan Qurolli Kuchlarimizning tarixiy vazifasi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 52 - moddasida yozilgan: O‘zbekiston Respublikasini himoya kilish har bir O‘zbekiston fuqarosning burchidir. SHuning uchun 30 avgust 1995 yilda Oliy Majlis tomonidan tasdiqlangan harbiy Doktrina iqtisod, mintaqa va aholini mudofaa, qilishga tayyorlashning asosiy yo‘nalishlarini aniqlaydi.

Jumladan aholining harbiy tayyorgarligi:

- 1) O‘quv muassasalar va boshqa o‘quv yurtlari, "Vatanparvar" Mudofaaga ko‘maklashuvchi tashkilot (MKT) o‘quv to‘garaklarida,

chaqiriqqacha va chaqiriq yoshidagi yoshlarning harbiy tayyorgarlik tizimida;

2) Qurolli Kuchlarda shaxsiy tarkibning muddatli harbiy xizmatni o'tashi davomida;

3) Harbiy litseylar, Respublika fuqarolik oliy o'quv yurtlarining harbiy fakultet va kafedralarida;

4) Qurolli Kuchlarga tegishli bo'lgan maxsus to'zilmalarda.

Mamlakat fuqarolarni Vatan himoyasiga tayyorlash ta'lim-tarbiya tizimining barcha shakllarida olib boriladi.

Vatan, erga bo'lgan muhabbat – xalqimiz qalbiga singib ketgan, azaliy milliy xususiyatga ega bo'lgan xislatdir. I.A.Karimov aytib o'tganlaridek: "Ma'naviyat sohasida eng asosiy vazifamiz insoniy qadriyatlarimizni asrash va rivojlantirish, bolalarimizni ozod demokratik O'zbekistonning komil o'g'il-qizlari qilib tarbiyalashdir".

Tarbiyaning siyosiy, g'oyaviy, e'tiqodiy, estetik va boshqa turlari har bir O'zbekistonlikda yangi jamiyatning barkamol avlodi, yuqori ma'naviy - siyosiy xislatlarni shakllantirish bilan bir qatorda unda mamlakat sarhadlari daxlsizligini ta'minlash borasidagi eng dolzarb vazifalardan biri ekanligini anglatishdir.

Davlatimizning asosiy vazifalaridan biri harbiy vatanparvarlik tarbiyasining metodlari va shakllari yordamida inson ongiga har qanday tajovo'zkorliklarga qarshilik ko'rsatishda doimiy tayyorlikni shakllantirish, o'z Vatani himoyasi uchun shaxsiy javobgarlik hissiyoti ruhida tarbiyalashdir.

Talaba - yoshlarni harbiy vatanparvarlik tarbiyasida pedagogika va psixologiya qoidalaridan keng foydalanilanish katta ahamiyat kasb etadi.

Harbiy ta'limini murakkab ijtimoiy-pedagogik jarayon bo'lib, unda asosan quyidagilarini anglash lozim: talaba – yoshlarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish; ularda o'z Vatanining qurolli himoyachisi uchun zarur shaxsiy xislatlarni tarbiyalash; komil inson sifatida rivojlantirish, yuzaga kelgan turli vazifalarni hal qilishga ijodiy yondashish malakalarini rivojlantirish va ular oldida turgan vazifalarni bajarishga va har xil vaziyatda muvaffaqiyatli harakat qilishga ruhiy tayyorlikni shakllantirish. Vaholanki, "Vatan hissi, Vatan tushunchasi biz uchun sajdahohday muqaddas, pok va ulug'" – deb ta'kidlagan I.A.Karimov.

Buyuk ma'rifatparvar Abdulla Avloniy aytgan: "Fan - bu dunyo boyligi. Bilim – insonning oliy va muqaddas yutug'i. Zero bilish ko'zgu kabi, bizga dunyoga qarashimizni, intilishlarimizni ko'rsatadi. Qilich kabi aqlimizni, fikrimizni o'tkirlaydi".

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti – Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni I.A.Karimov ta'lim-tarbiya san'atini egallash muhimligini bir necha bor ta'kidlab o'tgan, "Har bir qatlam kasb va psixologiyasi xususiyatlari, o'ziga xos belgilarini tushuna olishga sabr-toqat va ehtiyyotkorona yondashishi kerak". "Bolalarimizni vatanparvarlik ruhida, ularni mehrli, rostgo'y, vijdonli qilib tarbiyalashimiz kerak".

Ahloqiylik - avvalam bor bu vijdon, vijdoniylik hissi. Bu- ishonch va haqiqatgo'ylikdir. Ajdodlarimiz insonni ahloqiy baholash mezonlar majmuuni ishlab chiqqan, zamонавиъ til bilan aytganda, "SHarqiy ahloq kodeksini"

yaratgan. Inson qalbida nonni halol topmayotganlar, insofsizlik, vijdonsizlikka nisbatan qarshilik tug‘ilishi lozim. Faqat bunday inson o‘z so‘zida turadi, boshqa kimsa haqqiga ko‘z alartirmaydi, Vatani va xalqi himoyasi uchun o‘z jonini ayamaydi va aksincha, kazzob mahmadonada bo‘lib, vatanparvarlik hissi bo‘lmaydi. Har qanday yovo‘z ish, xudbinlik, yuzqoralik – Vatanga nisbatan xoinlikdir.

Axloq ijtimoiy ong shakllaridan biri bo‘lib, muayyan jamiyatda yashovchi kishilar amal qilishi zarur bo‘lgan xatti-harakat qoidalari yig‘indisidir. Axloq odamlarni bir-biriga, jamiyatga, davlatga, xalq mulkiga, oilaga, Vatanga, onayurtga bo‘lgan munosabatlarni muayyan tartibga soladigan xatti-harakat qoidalari tizimida namoyon bo‘ladi.

Axloq – bu jamoatchilik tomonidan qabul qilingan, insonlarning jamiyatda, oilada, mehnatda, bir-birlariga munosabatda va o‘z-o‘zlariga munosabatdagi xulq – atvoriga qo‘yiladigan talablar, me’yorlar va qoidalarning yig‘indisi.

Demokratik jamiyatni quruvchisi jamiyat baxt – saodati yo‘lida halol mehnat qilishi, ijtimoiy burchni yuksak darajada anglashi, ijtimoiy va shaxsiy hayotda halollik, rostgo‘lyik, axloqiy poklik, oddiylik va kamtarlik kerak, deb ta’kidlangan. Harbiy vatanparvar talaba – yoshlarlarimiz, bir yoqdan, fidokorona ta’lim – tarbiya va chuqur bilim saviyalarini oshirish bilan nimalarga qodir ekanini ko‘rsatsalar, shunigdek xulq – atvor, axloqlari, ma’naviy go‘zalliklari bilan namoyish qilishlari katta ahamiyat kasb etadi.

Ayni zamonda mehnat va ijod maydonining eng og‘ir sohalarida jonbozlik, vatanparvarlik, odamiylik fazilatini ko‘rsatib jamiyat hurmati va muhabbatining qaynoq ilhom manbai bo‘lib qolmoqdalar. CHunki, bizning oldimizda o‘tmishning asoratlaridan ozod bo‘lgan, o‘zining mustaqil fikriga ega, o‘z millati va Vatan manfaatlari yo‘lida fidoyilik ko‘rsatishga qodir bo‘lgan barkamol vorislarni tarbiyalab etkazish vazifasi turibdi.

Harbiy vatanparvalik tarbiyasini tashkil qilish uchun tinch va jangovar vaziyatdagi harbiy xizmat sharoitlarida bilishlarning psixologik faoliyatini o‘rganuvchi harbiy psixologiya ham muhim ahamiyatga ega.

Harbiy psixologiya Vatanimiz himoyasi uchun o‘z burchini bajarishga yoshlarni psixologik tayyorlash bo‘yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqadi.

Psixologik fan inson shaxsiyoti, ichki ma’naviy dunyosi, o‘zini tutish omillari, bir-biridan xususiyati, qiziqishlari bilan farqlanadigan kishilar bilan harbiy vatanparvalik tarbiyasini to‘g‘ri tashkil qilishni yaxshi tushunishga yordam beradi.

Tarbiyachilarning psixologik fanni yaxshi bilishi, ularga kasbiy tanlov va yuqori sinf o‘quvchilarini harbiy o‘quv yurtlariga kirish va O‘zbekiston Respublikasi turli faoliyatdagi va Qurolli Kuchlarida hizmat qilishga tayyorlash masalalarini muvaffaqiyatli hal etishga yordam beradi.

YOshlarning harbiy vatanparvalik tarbiyasi, shuningdek zamonaviy urush xususiyati, qurollangan jang vosita va shakllari, qonuniyligi, jangovar harakatlar sharoitlarini ochib beradigan harbiy fan bo‘lib, qoida va xuloslarini hisobga olgan holda tashkil kilinadi. Harbiy fan har bir kishi qanday ma’naviy-siyosiy,

psixologik va jangovar xislatlarga ega bo‘lishi, Vatan himoyachisi majburiyatini muvaffaqiyatli bajarini uchun unga qanday bilim, ko‘nikmalar zururligi haqidagi savollarga javob beradi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiya ilmiy asoslari, Vatan himoyasiga yoshlarning ma’naviy siyosiy va jismoniy tayyorgarligi bo‘yicha amaliy faoliyatning mazmuni, tashkili, shakl va metodlarini aniqlovchi boshlang‘ich nizomlar, asos soluvchi qoidalar, talablarini bildiradigan prinsiplarda tadbiq qilinadi hamda aniqlashtiriladi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi prinsiplari o‘z mohiyatiga ko‘ra ob’ektivdir. Ular haqiqiy holat, real aloqa va munasabatlari aksi, mamlakat mudofaasiga xalqni tayyorlash bo‘yicha davlat va ijtimoiy tashkilotlarni ilmiy asoslangan, maqsadga yo‘naltirilgan faoliyat ifodasidir.

5. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi ilmiylik va ob'ektivlik prinsiplari.

Dalillar, jarayon va voqealarni taxlil qilishga qatiyan ob'ektiv yondashish va ularni har taraflama ko'rib chiqishni talab etadi. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi jangovar, faol, hujum qila oladigan xususiyatga ega bo'lishi, Vatan himoyasiga mamlakat yoshlarni tayyorlashdagi kamchiliklarni ocha olishi va ularni bartaraf etishga choralar qabul qilish kerak.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasida barcha haqiqiy hollarini vaqt davomida rivojlanishi va o'zgarishi sifatida ko'rib chiqishni ko'zda tutadigan **aniq – tarixiy yondashish prinsipi** juda katta ahamiyatga ega.

Bu prinsip avvalom bor aniq–tarixiy vaziyatdagi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi mazmuni, shakl va uslublarining muvofiqligini nazarda tutadi.

Aniq–tarixiy yondashish prinsipi shuningdek halq, Qurolli Kuchlarning qahramonona tarixi asosida inson tarbiyasi bilan chambarachas bog'liq bo'lgan harbiy-vatanparvarlik ishida namoyon bo'ladi. SHunga ko'ra haqiqatni o'zgartirmagan holda tarixiy voqealarni ob'ektiv yoritish katta ahamiyatga ega.

Harbiy vatanparvarlik ishlarining muhim prinsiplidan biri – vatanparvarlik va baynalminal tarbiya birligidir. Barcha tarbiyachilar faoliyatida vatanparvarlik va baynalminal vazifalar organik o'zaro bog'langanligi va o'zaro shartlanganligi jangchi shaxsini shakllantiradigan, doimiy ravishda nima uchun u qo'liga qurol olgani va himoya qilayotganini eslatib turadigan qudratli omil bo'lib xizmat qiladi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiya prinsiplaridan biri yoshlarning turli guruhiga farqli yondashishida mujassamlashgan. Bu prinsip harbiy vatanparvalik tarbiyasining manfaalatlari va o'ziga xos xususiyatlari, ko'p millatli davlatimiz turli millat va xalqlari urf – odatlari va milliy an'analarini hisobga olgan holda qurish kerakligini talab etadi.

Harbiy vatanparvalik tarbiyasi samaradorligi aniq vazifalar, mazmun, shakl, uslub va vositalar, o'ziga xos ma'lum vazifalarni hal etadigan turli davlat va ijtimoiy organlar, tashkilot va muassasalarini o'z ichiga oladigan mavjud ma'lum bir tizim orqali amalga oshiriladi.

Bu tizim umumiyligi xususiyatga ega, ya'ni yoshlarga vatanparvarlik ongini shakllantirish, jamiyatimizning barcha oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarining vazifasi hisoblanadi. Ikkinchidan, u o'zluksiz, inson hayotining barcha bosqichlarida yaxlit faoliyat hisoblanib, uchinchidan, zero armiya va xalq ajralmas birlikka asoslanganligidadir.

6.Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining asosiy vazifalari va yo‘nalishlari.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining bosh vazifasi mustaqil, o‘z yo‘lidan rivojlanayotgan Vatanimiz uchun, g‘urur, Qurolli Kuchlarga nisbatan muhabbat, jangovar va mehnat urf – odtlarimizga sadoqat, harbiy mehnatga hurmat hissini har taraflama rivojlantirish, ozodlik va mustaqilligimizni, qo‘limizdagi qurol bilan muhofaza qilishga doimiy tayyorlikni shakllantirish, o‘z fuqarolik burchini ado etishdir.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarda harbiy xizmatga qiziqishni rivojlantirish, harbiy kasblarni egalash, yoshlarni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida xizmatga tayyorlashga yordam berishni ko‘zda tutadi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi Vatanni himoya qilish uchun tayyorlikni ta’minlaydigan fikr, ishonchini, dunyo qarashni shakllantirish, unga bor kuchni, kerak bo‘lsa hayotini ham berish. Bo‘lajak jangchilarining ma’naviy – ruhiy, axloqiy – intizomiy, jangovar xislatlarini tarbiyalashni tarbiyalashdan iborat.

Harbiy – texnik tayyorgarlik bo‘lib, ularda quyidagi jangovar xislatlar shakllanadi: harbiy bilim, jangovar mahorat, intizomlilik va tashkiliylik, jangovar birodarlik harbiy qasamyod va nizomlar talablarini, komandir va boshliqlar buyruq va ko‘rsatmalarini so‘zsiz bajarish. Bu erda boshlang‘ich harbiy tayyorgarlik, mudofaa – ommaviy ishlari katta o‘rin tutadi.

Respublikamizda harbiy tayyorgarlikka har doim katta e’tibor berilgan, 1918 yildan boshlab mamlakatda harbiy o‘rtta o‘quv yurti, ya’ni hozirgi Toshkent Oliy Umumqo‘sishin Qo‘mondonlik bilim yurti faoliyat ko‘rsatmoqda, u minglab yuqori malakali ofitser kadrlarni tayyorladi, 50 ga yaqin bitiruvchilari qahramonlik unvoniga loyiq bo‘ldi.

Aholini harbiy o‘qitishga "Armiya, aviatsiya va flotga yordam ko‘rsatishning ko‘ngilli jamiyati" (DOSAAF), hozirda "Vatanparvar" mudofaaga ko‘maklashuvchi tashkilot (MKT) katta va behisob hissa qo‘shdi.

Urush yilarida bu tashkilot 27000 pulemyotchi, 3340 mergan o‘q otuvchi, 4551 otlik, 22400 Voroshilov menganlari, 22000 o‘qchi, 3000 avtomobil va mototsikl haydovchilari, 3078 tibbiy hamshira, 2000 aloqachi, 4 ta aviatsiya diviziysi uchun uchuvchi, shturman, o‘qchi – radistlarni tayyorladi.

1934 yildan boshlab Toshkent aviaklubi ish boshladi, uning 10 ta bitiruvchisi Ikkinchchi Jaxon urushida qahramon bo‘ldi.

Respublika DOSAAF Fi O‘rtta Osiyo respublikalari hududlarida shakllangan o‘n minglab vatanparvarlarni tayyorladi.

Mehnatkashlar, yoshlar harbiy tayyorgarligi zamonaviy sharoitlarda mamlakat mudofaa qudratini boshqarish bo‘yicha davlat faoliyatida etakchi o‘rinlardan birini egallaydi. Hozirgi kunda Toshkent, CHirchiq, Samarkand, Jizzax shaharlarida oliy harbiy bilim yurtlari faoliyat ko‘rsatib kelmoqda.

Vazirlar Mahkamasining „O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari akademiyasini tashkil etish to‘g‘risida”gi 1994 yil 15 iyuldagagi qaroriga ko‘ra tashkil etilgan Qurolli Quchlar Akademiyasi ofitser kadrlarni tayyorlash va ularni malakasini oshirish bo‘yicha etakchi ta’lim muassasasi bo‘lib, Mudofaa vazirligi

harbiy ta’lim muassasalarining zaruriy ilmiy – metodik va axborot – tahliliy markazi hisoblanadi.

Qo’shinlar qurollanishida raketa quroli, avtomatlashtirilgan boshquruv tizimlari, zamonaviy aloqa vosita radiolakatsion moslamalar, avtomatika va telemexanika turli qurilmalari mavjud. Samolet, jangovar texnika va Qurolli Kuchlarning piyoda va boshqa turlari qurollanish jangovar imkoniyatlari anchaga kengaydi.

O’zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi ochilishida I.A.Karimov shunday degan edi: "Ishni shunday qo'yish kerakki, kadrlar tayyorgarligi eng zamonaviy talablarga javob bersin, harbiy fan oxirgi yutuqlari, Ikkinci Jaxon urushi va undan keyingi urushlar, xususan Afg'on urushidagi jangovar xarakatlarni olib borish tajribasini hisobga oлган holda o’tkazilsin"

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining navbatdagi yo‘nalishi yoshlarning jismoniy tarbiyasini tashkil etadi. Bu jismoniy chidamlilik, og‘ir jismoniy vazifalarni kundalik harbiy xizmat hamda jangovar sharoitda ko‘tara olish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Jismoniy o‘quv-nafaqat o‘z – o‘zidan muhim bo‘lgan tetiklik va optimizm manbasi, balki Vatan mehnati va himoyasiga tayyorlik, bo‘sh vaqtdan unumli foydalanish shaklidir.

Maktab yillari – butun umrga poydevor, ya’ni sog‘liq asoslarini singdiruvchi paytdir. Harakat, gimnastika, sport o‘yinlari yoshlarning ijobiy xislatlarini shakllantiradi. Mardlik, iroda, qiyinchiliklarni bartarof eta olish kabi xislarni tarbiyalaydi. Bolalikda yo‘l qo‘yilgan jismoniy tarbiyadagi kamchiliklar, murakkab va ba’zida esa umuman katta yoshda to‘ldirib bo‘lmaydigan jarayondir.

Zamonaviy yoshlarning jismoniy tayyorgarligi zamonaviy ishlab chiqarish hamda Qurolli Kuchlar safida xizmatga bo‘lgan talablarga to‘laqonli javob bermaydi. Bu o‘z o‘rnida yoshlarning aqliy, jismoniy, ahloqiy – ma’naviy va ruhiy holatlari bilan bog‘liq bo‘lgan kasalligidan xalq xo‘jalik sohalari ham katta zarar ko‘rmoqda.

Statistika ko‘rsatadiki, yoshlar ichida ortiqcha og‘irlikka ega, kasalliklarga moyil bo‘lgan gavda va tayanch – harakatlantiruvchi apparatda nuqsonlari bo‘lgan yoshlar foizi katta, mutaxasislar fikricha, qoloq o‘quvchilar ichidagi 58% dangasalik yoki yaxshi rivojlanmaganlik sababliga ko‘ra emas, balki jismoniy nuqson va kamchiliklar deb o‘z tengdoshlaridan orqada qoladi.

Tuman, shahar madaniy-oqartuv va sport muassasalaridan yaxshi foydalanish, turli sport to‘garak va seksiyalari faoliyati oshirish jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari sifatliroq o’tkazish maqsadaga muvofiq.

O‘QUV SAVOLLARI:

1. Harbiy vatanparvarlik tarbiya fanining yoshlar tarbiyasidagi o‘rni?
2. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi fanining asosiy vazifasi nimalardan iborat?
3. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi fanini o‘rganish jarayonida talaba nimalarni bajara olishi zarur kerak?

4. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi fanini o'rganish jarayonida talaba nimalarni bilishi kerak?
5. Tarbiyalash deganda nimani tushunasiz?
6. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi fanini o'rganish jarayonida har bir talaba nechatagacha ma'ruza tayyorlashi lozim va uning mohiyati?
7. Davlat mudofaasida xavf-xatar tug'ilishi mumkin bo'lgan sabablar?
8. Aholining harbiy tayyorgarligi qaerlarda olib boriladi?
9. YOshlarni tarbiyalashda: «Bolalarimizni vatanparvarlik ruhida, mehrli, rostgo'y, vijdonli qilib tarbiyalashimiz kerak» deb kim aytgan.
10. Axloq deganda nimani tushunasiz?

TAYANCH SO'ZLAR:

Pedagog – muallim, o'qituvchi; Harbiy potensial – imkoniyatlar; Harbiy bloklar – harbiy ittifoqlar; Terrorist – terorchi, siyosiy qotil; Ekstremist – siyosatga qarshi chiquvchi qo'poruvchi kuch; Doktrina – harbiy siyosiy hujjat; Ob'ektiv fikr – fikrni beg'araz ifoda etish; MKT – mudofaaga ko'maklashuvchi tashkilot; Statistika – ma'lum bir yo'nalish yoki sohani miqdoriy jihatidan o'rganadigan organ; Kurs – bosqich; Etap – oldinma-ketin keladigan bosqich.

7. Xulosa.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Abdug'anievich Karimov Oliy Majlisning o'n to'rtinchi sessiyasida: «**Mamlakatimiz tinchligi va xavfsizligiga taxdid solishi mumkin bo'lgan barcha xatarlardan, yurtimizga qarshi tuzilayotgan turli fitnalardan o'z vaqtida ogoh bo'lishimiz, ularni bartaraf etish uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni ishga solishimiz zarur**» -deb ta'kidlagan edi. Darhaqiqat terrorchi kuchlar birlashib bosh ko'tarayotgan, o'ta makkor va yovuz uslublarni qo'llayotgan bugungi murakkab vaziyatda hayotning o'zi xalqaro hamjamiyat, jumladan mintaqamizda joylashgan barcha davlatlardan bu borada hamkorlikni kuchaytirishni, bir yoqadan bosh chiqarib, bunday urinishlarga keskin zarba berishni, har qanday tajovuz va terrorchilik kurashlarining oldini olish, ularning mafkuraviy zaminini yo'qotish va avvalo yoshlarimizning qalbi va ongiga, sog'lom tafakkurni singdirish uchun kurashni taqozo etmoqda. Albatta ushbu vazifalarni amalgalashish uchun shaxsiy qo'shimcha qurashni qozog'ish etish kerak.

oshirishda har bir insonda vatanparvarlik xis - tuyg‘ularini shakllantirish muhim axamiyatga ega.

CHunki, Vatanparvarlik bu-yurtimizda mavjud bo‘lgan saloxiyat va boyliklarni ishga solish, ulardan oqilona foydalanish, o‘z kuch imkoniyatimizga, ota-onalarimizdan qolgan bebaho meros, milliy urf-odat va an’analariga suyanish, qadriyatlarni tiklash, bir-birimizga elkadosh bo‘lish extiyojini har tomonlama tushunib etish demakdir.

Vatanparvarlik, bu-O‘zbekistonda xukm surayotgan tinchlik va osoyishtalikni, jamiyatimizdagи bунyодкорлик muhitini, biz barpo etayotgan farovon va osuda hayotni tuzish, tabora kuchga kirayotgan davlatimizni ag‘darish, tanlagan yo‘limizdan qaytarish, odamlarning yuragiga vaxima va qo‘rquv solish hisobidan ularning ertangi kuniga bo‘lgan ishonchini yo‘qotish, bir-biriga qarshi qo‘yish, yurtimizda, mintaqamizda o‘z manfaati, o‘z siyosatini o‘tkazishga harakat qilayotgan g‘animlarga qarshi kurash demakdir.

Jamiyat rivojlangani sari katta ahamiyat kasb etadigan ma’naviy qadriyatlardan biri - vatanparvarlik tuyg‘usidir. Vatanparvarlik ona-yurtning, xalqning tarixi va taqdiriga chuqur hurmat bilan qaraydigan, Vatan manfaatlari yo‘lida fidoiylik namunalarini ko‘rsatishga qodir bo‘lgan shaxslarga xos fazilat. Vatanga, xalqga bo‘lgan hurmat, muhabbat, ishonch tuyg‘usi muayyan umumiy manfaatlar, maqsadlar asosida shakllanib, kishilarning qalbidan chuqur o‘rin oladi, faoliyatiga ta’sir etadi.

YUrtboshimiz uqtirib o‘tganlaridek, -«Vatan tuyg‘usi, Vatan tushunchasi biz uchun sajdahohday muqaddas, sajdahohday pok va ulug‘ bo‘lmog‘i kerak. Biz ona O‘zbekiston istiqlolini, uning sha’nu sharafini qanday himoya etishni, ota-bobolarimizdan meros qilib olishimiz va uning himoyasiga hamisha tayyor turmog‘imiz darkor.

Ulug‘ ajdodlarimizdan muqaddas meros bo‘lib, kelayotgan Vatanga muhabbat tuyg‘usi, farzandlarimiz, bugungi va kelajak avlodlarimiz uchun chinakam e’tiqodga, chinakam aqidaga aylansin».

«Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi» fani o‘quv materiallari asosida talabalarda vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirish asosidagi bilimlar bilan birga quyidagilarga axamiyat berish lozim. O‘tmishning ilg‘or vakillari faoliyatida xalqchillik, ma’rifatparvarlik, fidoyilik, baynalmilalchilik, insonparvarlik bilan bir qatorda, vatanparvarlik xis - tuyg‘ularini shakllantirish hissining chuqur tomir otganini ko‘rish.

Buyuk ajdodlarimiz faoliyatida, barcha xalqlar kabi, o‘zbek xalqining vatanparvarlik tuyg‘ulari singib o‘z ifodasini topganligi uqtirish zarur. SHundan keyin o‘qituvchi talabalarga «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi» fani materiallарini o‘rganishda «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi» asoslari fani «Harbiy rahbar faoliyatida vatanparvarlik his tuyg‘ularini shakllantirishning o‘rni» mavzusida testlarda ofitserlar tarkibi, ularning psixologik-pedagogik tayyorgarligiga

Mudofaa, Oliy va o‘rtalik maxsus ta’lim vazirliklari shaxsiy tarkibi bilan ishslash boshqarmasining talablarini tushuntirib o‘tish o‘rnlidir.

Keksa SHayx Najmuddin Qubro o‘zi bosh bo‘lib, qasoskor xalqdan lashkar tuzib, Urganch fuqarosini dushmanga qarshi jangga safarbar qiladi. ikki tomon o‘rtasida qattiq, beomon jang bo‘ladi. SHunda SHayx bayroqni ushlagan holda to so‘nggi nafasiga qadar uni qo‘lda mahkam ushlab boradi. bayroqni olish uchun SHayxning barmoqlarini bir-bir kesib olishga majbur bo‘lgan ekanlar.

Darhaqiqat, ona Vatan ozodligi va hurligini har narsadan a’lo bilgan mardu maydon kishilar har qanday mushkul holatlarga, murakkab, jiddiy vaziyatlarga duch kelmasinlar, biroq ular oxirgi tomchi qonlari qolguncha o‘z ahdu paymonlariga, e’tiqodlariga sodiq qola biladilar.

Bo‘lajak harbiy rahbar «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi» fan ekanligi, inson yashashi va uning bevosita faoliyatini to‘g‘risida tushuncha. shaxsiy tarkib bilan ishslash jarayonida Vatanga bo‘lgan muhabbati, sadoqat tuyg‘usini uyg‘otish, o‘zini anglash kabi bilimlarning o‘rni. «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi» fani metodlari. «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi» fanining vujudga kelishi va rivojlanishi, hozirgi zamonda tutgan o‘rni. «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi»ning metodologik va ilmiy nazariy asoslari. «Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi»ning boshqa predmetlar bilan aloqasi xaqidagi bilimlarga ega bo‘lishlari darkor.

Misol tariqasida, Respublikamizdagi 1999 yilgi 16 fevraldagisi, hamda Andijondagi voqealari chindan ham qo‘poruvchilikdan o‘zga narsa emasligi, qurollangan terrorchilarning tinch aholini garovga olib, xokimiyat binosini ishg‘ol qilishi, yon-tevarakda urush olovini yoqib, binolarga o‘t qo‘yishi, egallangan maydondagi qon xalqoblari va begunox kishilarni to‘plab, terrorchi to‘dalar aytganlarini qilmaganlarni esa vaxshiyarcha qiynashlari, otib o‘ldirishlari bu daxshat, qonxo‘rlikdan o‘zga narsa emasligi, bundan tegishli xulosa va saboqlar chiqarish naqadar zarur ekanini barchamiz anglab olmog‘imiz kerak.

Zero, Prezidentimizning ta’biri bilan aytganda: «Hozir eng muhim, eng dolzarb vazifamiz – jamiyatimiz azolarini, avvalambor, voyaga etib kelayotgan yosh avlodni kamol toptirish, ularning qalbida milliy g‘oya, milliy mafkura, o‘z Vataniga mehr – sadoqat tuyg‘usini uyg‘otish, o‘zligini anglash, milliy vo umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iboratdir».

Auditoriyadan tashqari ishlarda talabalarda vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishda ularning olgan bilimlarini amaliy xayotga tadbiq qilishlari uchun aniq maqsad assosida munozaralar o‘tkazish juda axamiyatlidir.

Dars-mashg‘ulotlari vaqtida talaba shu mavzu bo‘yicha o‘z bilganlarini erkin xolda gapirib berishi, munozara talabaga murakkab masalalarni tushunib olishga, o‘z tushunchasini o‘rtoqlari oldida namoyish qilishga va bilim doirasining kengayishiga yordam beradi.

FOYDALANGAN ADABIYTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi 2001 y.
2. O‘zbekiston Respublikasining «Mudofaa to‘g‘risida»gi qonuni.2001y.
3. O‘zbekiston Respublikasining «Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida»gi qonuni.2002 y.
4. «Yoshlarni chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorlash»o‘quv dasturi 2011 y.
5. I.A.Karimov «O‘zbekiston: milliy istiqlol. iqtisod siyosat. mafkura». 1-jild, «O‘zbekiston», Toshket, 1996.
6. I.A.Karimov «Vatan sajdagoh kabi kabi mukaddasdir». 3-jild, «O‘zbekiston», Toshkent, 1996.
7. I.A.Karimov «O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqkiyot kafolatlari», «O‘zbekiston», Toshkent, 1997.
8. I.A.Karimov «Biz tanlagan yo‘l — demokratik taraqqiyot va ma’rifiy dunyo bilan hamkorlik: yo‘li», 11-jild,«O‘zbekiston», Toshkent, 2003.
9. I.A.Karimov «YUksak ma’naviyat engilmas kuch» ma’naviyat T. 2009 yil.
10. I.A.Karimov «Milliy armiyamiz mustaqilligimiz, tinch va osoyishta hayotimizning mustahkam kafolatidir» T. 2003
11. Karimov I. A. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. T., O‘zbekiston, 1999.
12. Karimov I.A. Halollik va fidoyilik faoliyatimizning asosiy mezoni bo‘lsin. T., O‘zbekiston, 1994.
13. Xarbiy xizmatchilarning nizomga xilof munosabatlarini oldini olish uchun uslubiy ko‘rsatmalar. T:-1999 Y.
14. Nasriddinov CH. Harbiy psixologiya va pedagogikadan chizmalar to‘plami. CHirchiq - 2002 y.
15. Nasriddinov CH. Harbiy psixologiya. «Fan» nashriyoti, 2004 yil

16. Sotiboldiev A. Karimjonov A. Harbiy pedagogika. «SHarq» nashriyoti, 2005 yil
17. Tarbiyaviy ishlar uslubi. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. T:-2000 Y.
18. V.Karimova. Psixologiya.Toshkent – 2002 y.
19. Jurnal va gazetalardagi maqolalar.
20. O‘zbekiston Rsspublikasi Qurolli Kuchlarining Umumharbiy nizomlari», «O‘zbekiston», Toshkent, 1996.

8. Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Milliy armiyamiz – mustaqilligimizning, tinch va osoyishta hayotimizning mustahkam kafolatidir. Toshkent. “O‘zbekiston”. 2003.
2. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida. Xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Toshkent. “O‘zbekiston”. 1997.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Umumharbiy Nizomlari. Toshkent. “O‘zbekiston” 1996.
4. Nasriddinov CH.R. Harbiy psixologiya. Toshkent. «Fan» nashriyoti 2004.
5. Sa’dulla Otamurodov, Sarvar Otamurodov. O‘zbekistonda ma’naviy –

ruhiy tiklanish. Toshkent. «YAngi asr avlodi» nashriyoti 2003.

6. Harbiy - Vatanparvarlik tarbiyasi asoslari. «Ma'rifat» nashriyoti 1988.

7. E.Umarov, M.Abdullaev. Ma'naviyat asoslari. "SHarq" nashriyoti 2005y.

8. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirining D-7, D-16, D-17 ko'rsatmalari. 2003y.

9. Inoyatov I.YU., Abilov M.X. «Vatan himoyasi muqaddas burch» Toshkent. "O'zbekiston". 2001y.

10. Respublika ma'naviyat va ma'rifat markazi «Erkin va farovon hayotni yuksak ma'naviyatsiz qurib bo'lmaydi». Toshkent. "O'zbekiston". 2006y.

